

**BEZBEDNOST
NOVINARA U
DIGITALNOM
OKRUZENJU**

Naslov u originalu:

BEZBEDNOST NOVINARA U DIGITALNOM OKRUŽENJU

Izdavač:

Nezavisno udruženje novinara Srbije Beograd i
Balkanska istraživačka mreža BIRN Srbija, 2023.

Autorke:

Dr Aleksandra Krstić, vanredna profesorka Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu
Marija Babić, pravnica i istraživačica NUNS-a
Tanja Maksić, programska menadžerka i istraživačica BIRN-a

Urednica:

Gordana Andrić

Lektura:

Nataša Polić

Prevod:

Anica Milenković

Dizajn:

Miloš Sindelić

Finansira Evropska unija

Ovaj izveštaj je objavljen uz finansijsku pomoć Evropske unije. Za njegovu sadržinu isključivo su odgovorni NUNS i BIRN i on ne odražava nužno stavove Evropske unije.

SADRŽAJ/CONTENT

REZIME	4
KONTEKST	6
DEO I	
Glavni oblici uznemiravanja na digitalnim platformama	10
DEO II	
Zakonodavni okvir i efikasnost postojećih modela zaštite	21
ZAKLJUČAK	33
PREPORUKE	35
JOURNALISTS' SAFETY IN THE DIGITAL ENVIRONMENT	
Executive Summary	37
THE CONTEXT	38
KEY FINDINGS	41
MAIN CONCLUSIONS	45
RECOMMENDATIONS	46

REZIME

Bezbednost novinara, uključujući i onu u digitalnoj sferi, jedno je od centralnih pitanja ne samo novinarske profesije, već i društva u celini. Ugrožavanje bezbednosti utiče na novinare kojima je pretnja upućena, **omete rad redakcija** i medija i **otežava komunikaciju sa saradnicima i izvorima**. Ugrožavanje bezbednosti ima **negativan uticaj i na slobodan protok informacija** i kvalitet informisanja javnosti.

Sa porastom upotrebe digitalnih platformi, postalo je sve teže osigurati bezbednost novinara. Otvorili su se potpuno novi kanali komunikacije, a sa njima i **novi oblici pritisaka i pretnji**, koje su se nadovezale na postojeće pretnje u fizičkom okruženju.

Medijska i novinarska udruženja i različite institucije u zemlji (Vlada Srbije, tužilaštvo, Zaštitnik građana, policija i sl.) već nekoliko godina unazad razvijaju mehanizme zaštite novinara, ali se čini da ti **napori imaju ograničen domet**. Opšte društveno okruženje ne pogoduje razvoju medijskih sloboda, pa tako ni bezbednosti novinara, a **krizne situacije** (poput one za vreme korona pandemije, ulične demonstracije i sl.) predstavljaju dodatni „okidač“ za porast pretnji upućenih novinarima.

Imajući u vidu nove okolnosti i digitalni ekosistem koji je postao primarno okruženje u kom radi većina novinara, NUNS i BIRN su pokrenuli projekat „Na prvoj liniji fronta – zaštita digitalne bezbednosti novinara u doba krize“, u okviru kog je nastao i ovaj izveštaj. Projekat je usmeren na očuvanje digitalnog prostora kao mesta u kom je moguće obezbediti slobodu govora i neometan protok informacija, što je naročito važno u našoj zemlji gde su ove **slobode pod svakodnevnim udarom**. Upravo zato projekat je **fokusiran na otkrivanje, sprečavanje, suzbijanje i reagovanje na različite oblike digitalnog uznemiravanja**, a sam izveštaj deo je projektnih aktivnosti.

Izveštaj ima za cilj da osvetli **realnost rada u redakcijama i različite oblike ugrožavanja bezbednosti novinara**, postojeće mehanizme zaštite i njihov domet, kao i da ponudi preporuke za njihovo unapređenje – kako u samim redakcijama, tako i institucijama.

Izveštaj ima dve celine: prvu, koja je nastala kao rezultat terenskog istraživanja i sprovođenja dubinskih intervjua i drugu, koja se bavi postojećim zakonodavnim okvirom i institucionalnim praksama zaštite novinara. Druga komponenta izveštaja se u velikoj meri oslanja na iskustvo NUNS-a u različitim radnim grupama za bezbednost novinara, kao i na zagovaračku aktivnost koja teži unapređenju postojećih zakona.

Neki od zaključaka ovog istraživanja su:

1. Digitalna, onlajn sfera menja anatomiju napada/pritisaka/pretnji upućenih novinarima i novinarkama. Ne samo da su kanali prenosa drugačiji od fizičkih pretnji i pritisaka, već je razlika i u njihovom intenzitetu i količini.
2. U glavne oblike pretnji kojima su mediji i novinari izloženi na digitalnim platformama spadaju: pretnje i uvrede upućene redakcijama ili pojedinačnim novinarima putem komentara na sajtovima medija i njihovim profilima na društvenim mrežama; slanje pretnji i uvreda direktno novinarima putem njihovih ličnih profila na društvenim mrežama; organizovani i sinhronizovani napadi „botova“ na Tviteru; DDoS napadi kojima

se obaraju sajtovi medija; organizovano prijavljivanje sadržaja medija društvenim mrežama kako bi se emitovane priče uklonile sa interneta i negativne kampanje koje kreiraju javne ličnosti.

3. Povećanju broja napada, pretnji i pritisaka doprinosi i polarizovano društveno okruženje, manjak medijskih sloboda i autoritarni sistem u kom su pojedini mediji označeni kao „poželjne mete”.
4. Onlajn napadi i pretnje utiču na mentalno zdravlje novinara i njihov privatni život; menjaju se odnosi u samim redakcijama; odnos prema poslu i posvećenost profesionalnim standardima se dovodi u pitanje. Digitalno nasilje se obično „normalizuje” i smatra se uobičajenim delom posla.
5. Na nivou redakcija, kao ni na nivou profesije, nema adekvatnog odgovora na ovu vrstu napada i pretnji, a ulaganje u sisteme zaštite je značajna investicija i udar na ionako osiromašene resurse. Ne postoje kultura dijaloga o napadima i pretnjama, kao ni interni protokoli postupanja.
6. Ugrožavanje bezbednosti novinara može da vodi samocenzuri, odustajanju od priča i tema koje su važne javnosti, a to zapravo znači ugrožavanje kvaliteta javnog informisanja, nezavisnosti medija i slobode govora.
7. Zakonodavni okvir je neadekvatan da odgovori na ovu vrstu napada/pretnji, pritisaka. Zaštiti novinara u digitalnoj sferi se ne pristupa kao posebnom pitanju, već se na ovu vrstu napada i pritisaka reaguje na osnovu prakse u tradicionalnim medijima.
8. Mehanizmi zaštite koji su uspostavljeni (Stalna radna grupa, Vladina grupa za bezbednost novinara, SOS tel.) su donekle efikasni, a ipak nedovoljni da spreče nove napade.

KONTEKST

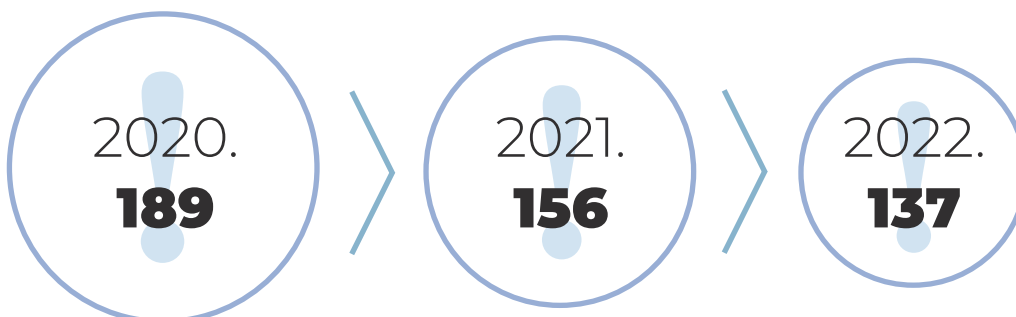
(Ne)slobodni mediji i (ne)bezbedni novinari

Ekonomsko i društveno okruženje u kom rade novinari u Srbiji ne doprinosi razvoju slobodnih i nezavisnih medija. Suprotno tome, ono pogoduje **urušavanju kredibiliteta profesije** i umanjivanju njenog društvenog značaja.

Paljenje kuće novinara Milana Jovanovića iz Grocke, napadi na prostorije redakcije i pretnje urednicima i novinarima OK radija iz Vranja, dva su najdrastičnija primera ugrožavanja novinara u poslednjih nekoliko godina. Fizičkim napadima i ugrožavanju imovine treba dodati i različite vrste **pretnji i pritisaka, uznemiravanja i zastrašivanja, pretnje tužbama (tzv. SLAPP tužbe) i psihološke pretnje**, sa kojima se novinari suočavaju gotovo na dnevnoj bazi i koje ometaju njihov rad.

Samo u 2022. godini, **50 novinara i novinarki je doživelo neki vid verbalnog pritiska** (podaci baze NUNS-a). Krizne situacije poseban su okidač porasta pretnji i pritisaka, pa je tako rekordan broj napada (ukupno 189) zabeležen za vreme 2020, u toku korona pandemije.

BROJ NAPADA I PRITISAKA NA NOVINARE PO GODINAMA

Izvor: Nezavisno udruženje novinara Srbije

U izveštaju Reportera bez granica ([RSF, 2023](#)) o stanju slobode medija u svetu, navodi se da je došlo do pogoršanja situacije i **smanjenja medijskih sloboda u gotovo svim regionima sveta**.

Međunarodna mreža medijskih organizacija [Media Freedom Rapid Response](#) (2022) takođe upozorava na brojne alarmantne slučajeve napada i pritisaka na rad medija, a posebno se ističu slučajevi sve češćeg i rasprostranjenijeg **uznemiravanja novinara putem digitalnih platformi** i društvenih mreža (prema ovom izveštaju, broj digitalnih napada gotovo je jednak napadima za vreme uličnih protesta).

MAPPING MEDIA FREEDOM

UKUPNO PRIJAVLJENIH
„ALARMA“ ZA SRBIJU

309

U PERIODU OD 2014.
DO JUNA 2023.

OD TOGA,

59

SE ODNOSI NA ZASTRAŠIVANJE
I PRETNJE KOJE SU SE DOGODILE
U ONLAJN PROSTORU

PODACI POSEBNOG REGISTRA KRIVIČNIH DELA IZVRŠENIH NA ŠTETU NOVINARA:

Izvor: Republičko javno tužilaštvo

Ove trendove treba posmatrati u širem društveno-političkom kontekstu, u kome je Srbija, prema poslednjim istraživanjima međunarodnih nevladinih organizacija, svrstana u rang „delimično slobodnih“ država sa hibridnim ili tranzicionim režimom (FreedomHouse, 2023) koje odlikuje urušavanje demokratskih institucija, pad slobode medija i slobode govora, izražena politička i medijska polarizacija (Vladišavljević, Krstić & Pavlović, 2017) i porast instrumentalizacije medija (Milojević & Krstić, 2018).

Novinari i medijske organizacije **koji kritikuju vlast često su meta aktuelnog režima i medija bliskih vlasti**. U onlajn svetu naročito su targetirani novinari koji istražuju korupciju, organizovani kriminal, zloupotrebu vlasti i službenog položaja, kao i veze političara sa ekstremističkim grupama.

DIGITALNE PRETNJE – PRETNJE IZ ANONIMNOSTI

Digitalno okruženje menja dinamiku rada u redakcijama – sama tehnika proizvodnje vesti i sadržaja se menja, **novinarski izraz se prilagođava novom mediju**, distribucija sadržaja ka korisnicima uglavnom se oslanja na najveće, globalne društvene mreže (Fejsbuk, Instagram, Tviter, TikTok, YouTube i sl.), a redakcije pomno prate metriku poseta na sajtovima i interakcije korisnika. Algoritamsko i platformsko okruženje u kom rade današnji mediji presudno utiče na to koliko će pojedini tekstovi biti čitani i kakvu će interakciju ostvariti sa čitaocima.

Upravo veća brzina, interaktivnost i dvosmernost komunikacije vode okruženju u kom se mediji oslanjaju na digitalne platforme kako bi došli do većeg broja korisnika, ali su sa druge strane **postali izloženi napadima, uvredama i pretnjama** nego što je to ranije bio slučaj.

BROJ ONLAJN NAPADA NA NOVINARE PO GODINAMA

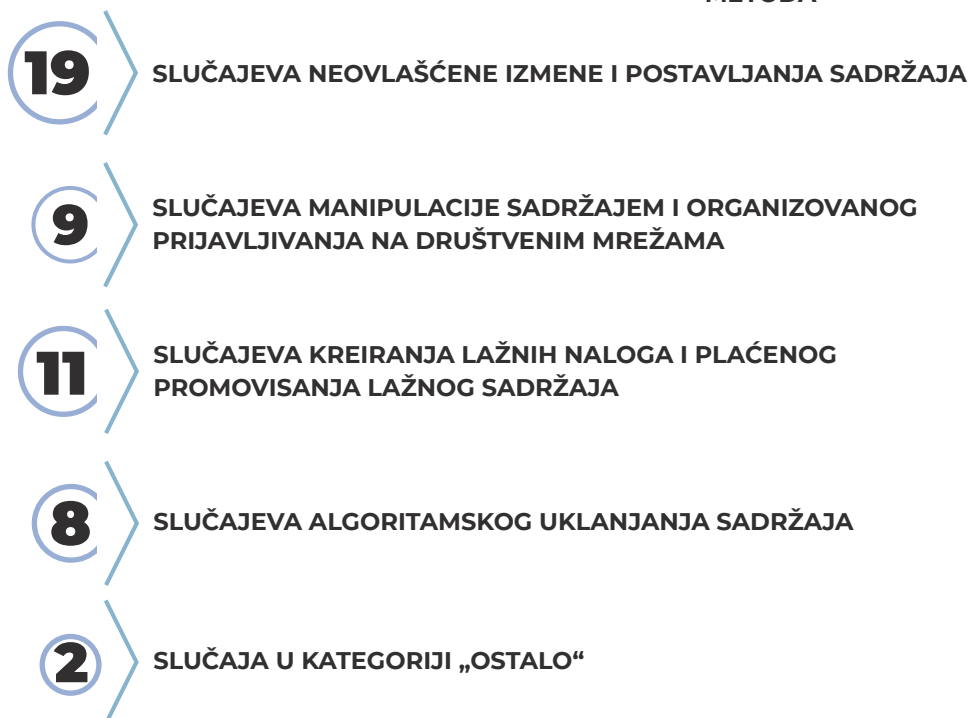
Izvor: Nezavisno udruženje novinara Srbije

Porast ovakvih napada i pritisaka na novinare i medije vidi se u **evidencijama koje vode novinarska udruženja, ali takođe i u podacima tužilaštava**. Nezavisno udruženje novinara Srbije vodi bazu napada i pritisaka na novinare i medije¹, u kojoj se između ostalih beleže i onlajn pretnje i pritisci, ali i tehnički napadi na digitalne platforme medija. U 2020. godini od ukupno 189 zabeleženih slučajeva napada i pritisaka, **53 je učinjeno putem interneta**. Sličan broj je zabeležen i u 2021. godini, od ukupno 156 slučajeva, 51 je učinjen putem interneta, dok je u 2022. godini od ukupno 137 zabeleženih slučajeva, 52 učinjeno putem interneta.

Slučajevi ugrožavanja u digitalnom okruženju kreću se od tehničkih koji podrazumevaju **napade na sajtove** (hakovanje ili DDoS), kompjutere, imejllove i ostalu opremu, pa sve do verbalnih (**pretnji, uvreda, zastrašivanja, diskreditacija, govora mržnje**), **zloupotreba digitalnog identiteta ili privatnih podataka**. Pojedini mediji bili su meta orkestrirane kampanje tzv. „trolova“ i **namernog širenja dezinformacija** ili pak namernog prijavljivanja administratorima društvenih mreža, što je rezultiralo blokiranjem ili uklanjanjem sadržaja.

¹ NUNS-ova Baza napada i pritisaka evidentira sledeće kategorije napada: fizičke napade, verbalne pretnje, napade na imovinu, pretnje imovini i različite vrste pritisaka. U pritiscima se evidentiraju različiti oblici pretnji koje nemaju elemente direktnih pretnji, uznemiravanja, proganjanja, ometanja u radu prilikom izveštavanja, nepozivanje na događaje od javnog značaja i drugi oblici diskriminacije medija i novinara, tehnički napadi, SLAPP tužbe i drugi oblici.

UKUPNO **391** NAPAD NA NOVINARE, ISTRAŽIVAČKE NOVINARE I MEDIJE U PERIODU OD 2014. DO JUNA 2023.

Izvor: Share Fondacija/BIRN BIRD

Napadi u digitalnoj sferi po pravilu su **jačeg intenziteta i mnogo učestaliji** nego fizički napad, pretnje ili pritisci „lice u lice“. Društvene mreže i druge platforme dostupne su velikom broju ljudi i taj broj se iz godine u godinu povećava, a mehanizmi zaštite nisu još uvek dobro razvijeni.

Sa druge strane, postojeći mehanizmi koji stoje na raspolaganju kada su u pitanju pretnje i druga ponašanja kažnjiva Krivičnim zakonikom, **nisu u dovoljnoj meri efikasni** i ne prenose dovoljno jasnu poruku da su takva ponašanja nedopuštena.

DEO I

Glavni oblici uznemiravanja na digitalnim platformama²

Ovaj deo izveštaja nastao je na osnovu dubinskih intervjua sa 10 novinara, urednika i direktora nacionalnih i lokalnih medija u Srbiji, sa ciljem da se ispitaju percepcije medijskih profesionalaca o glavnim oblicima uznemiravanja, napada i nasilja u digitalnoj sferi, konkretnim primerima, kao i svest novinara i novinarki o postojećim mehanizmima zaštite u redakcijama, a naročito o uticaju koji uvrede i pretnje putem digitalnih platformi imaju na njihov lični i profesionalni život³.

GLAVNI OBLICI UZNEMIRAVANJA NA DIGITALNIM PLATFORMAMA

Intervjuisani novinari, urednici i direktori medija u Srbiji kao glavne oblike uznemiravanja ističu **pretnje i uvrede koje se u digitalnoj sferi upućuju novinarima kao pojedincima i medijima kao organizacijama**. Pretnje i uvrede medijskim organizacijama se **najčešće upućuju putem komentara** na sajtovima medija, digitalnim platformama za distribuciju medijskog sadržaja (na primer na Jutjubu) i profila određenog medija na društvenim mrežama, dok se pretnje i uvrede novinarima i novinarkama ostvaruju najčešće putem komentara i **poruka na ličnim profilima novinara** na Tviteru, Fejsbuku i Instagramu.

Veliki broj novinara i novinarki je prisutan na društvenim mrežama, ali kako navode pojedini sagovornici, neki su svesno izabrali da njihovi profili ne budu javni, upravo zbog pritisaka koje imaju. Sa druge strane, oni koji su prisutniji i popularniji na društvenim mrežama doživljavaju i više napada, vređanja, ponižavanja.

Jedan od najčešćih oblika uznemiravanja su **organizovani i sinhronizovani napadi „botova“** na Tviteru, društvenoj mreži sa koje, prema tvrdnjama intervjuisanih, najčešće kreću uvrede i pretnje. Istovremeno, **uvrede i pretnje upućene novinarima stižu i putem „inboksa“, odnosno direktnih poruka** na Instagramu ili Fejsbuku. Organizovane uvrede i pretnje, kao jedan nivo uznemiravanja novinara na društvenim mrežama, **uglavnom dolaze sa anonimnih naloga** kojima se teško ulazi u trag i u velikoj meri mogu da utiču na izveštavanje, formulisanje pitanja sagovornicima i ukupno ponašanje novinara kom su uvrede i pretnje upućene.

Novinari dobro poznaju mehanizme funkcionisanja „botovskih“ napada, znaju da se mnogi Tviter nalozi otvaraju „preko noći, namenski“ (Intervju 7), a da se na **uvrede i pretnje sa jednog anonimnog naloga nadoveže veliki broj drugih sakrivenih naloga** koji ponavljaju istu ili sličnu poruku, sa ciljem diskreditacije novinara kao pojedinca ili cele medijske organizacije.

Drugi nivo uznemiravanja sa kojim se novinari suočavaju je onaj na kome ih u digitalnom svetu napadaju i uznemiravaju pojedinci, a koji u odnosu prema ideološkim i vrednosnim stavovima koje zastupaju **„ne vole“ ono što određeni medij radi**: „Problem sa njima je što oni osećaju da imaju dozvolu tako da se ponašaju, jer je to jedno nesankcionisano, nekontrolisano ponašanje. Kada vide da takve **salve kritika, mržnje, napada dolaze od najviših državnih zvaničnika ili iz mejnstrim ili tabloidnih medija**, zašto bi se onda oni suzdržavali da se isto tako ponašaju? To je jedna društvena klima koja je stvorena i u kojoj svako ima dozvolu u stvari da se tako ponaša“ (Intervju 1).

² Autorka ovog dela izveštaja je Aleksandra Krstić, vanredna profesorka Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu

³ Dubinski intervjui su sprovedeni u toku 2021. godine na teritoriji Republike Srbije. Sva imena sagovornika i podaci o medijima u kojima rade su anonimizovani za potrebe ove studije.

Novinarka jednog istraživačkog portala navodi da je „tužno što ljudi koji prete ili koji uopšte komentarišu po Tviteru imaju tu potrebu, što se kriju iza nekih izmišljenih imena i fotografija, i što na taj način jedino imaju slobodu da govore šta misle ili šta im govore da kažu. To je tužno, a mislim i da nije bezbedno po nas jer smo mi svi tamo imenom i prezimenom, za nas se tamo zna gde radimo, mi to ne krijemo“ (Intervju 5).

Osim ovih oblika uznemiravanja na društvenim mrežama, novinari, urednici i direktori medija u Srbiji navode i druge oblike napada na medije u digitalnoj sferi. Pojednim medijima su svojevremeno **obarani veb-sajtovi, suočavali su se sa DDoS napadima sa različitih servera lociranih u inostranstvu, ili im je Jutjub uklonio određeni sadržaj posle organizovanog prijavljivanja emitovanog sadržaja.**

U nekoliko navrata su državni zvaničnici izlazili u javnost sa informacijama za koje je trebalo da znaju samo zaposleni u redakcijama. Tako je jedan zvaničnik javno pročitao interni redakcijski imejl, a drugi reagovao na tekst koji još nije bio ni objavljen.

Pojedini **novinari i novinarke pretpostavljaju da su prisluškivani**, ali nemaju dokaze za te tvrdnje. Zbog toga su izuzetno oprezni kada se oglašavaju na društvenim mrežama, a naročito kad komuniciraju sa izvorima: „Redovno brišemo poruke sa aplikacija Signal, Viber. Postoje neka elementarna bezbednosna pravila kojih se pridržavamo. Kad su u pitanju izvori, tu možda i najviše vodimo računa. Da li ja paranoišem ponekad da li prate šta radimo? U poslednje vreme možda više nego ikada ranije. Ali da li imam dokaz, bilo kakav, da se to desilo? Apsolutno nemam nikakav“ (Intervju 3).

Novinari i urednici ističu da uvrede i pretnje najčešće nisu povezane sa objavljenim medijskim sadržajem, već sa **predrasudama o novinarima i medijima**. Za pojedine sagovornike, društvene mreže su **paradigma i ogledalo društvene, političke i medijske polarizacije** u Srbiji koja može da bude opasna po rad medija: „Ljudi ne čitaju dalje od naslova, eventualno pogledaju fotografiju“ (Intervju 4), „Ne ulaze dublje u sam tekst, ne analiziraju sam tekst i kreiraju mišljenje isključivo na osnovu naslova i komentara na Tviteru“ (Intervju 2), „Ljudi koji komentarišu ne čitaju ni ono što mi objavljujemo, niti znaju šta mi u stvari radimo, nisu oni isprovocirani sadržajem koji mi objavljujemo nego jednom vrstom mržnje i predrasude prema našoj organizaciji“ (Intervju 1).

**„DA LI JA PARANOIŠEM PONEKAD DA LI PRATE ŠTA RADIMO?
U POSLEDNJE VREME MOŽDA VIŠE NEGO IKADA RANIJE.
ALI DA LI IMAM DOKAZ, BILO KAKAV, DA SE TO DESILO?
APSOLUTNO NEMAM NIKAKAV.“**

Uvrede i pretnje na društvenim mrežama su često, prema mišljenju novinara, povezane i sa narativom i **negativnim kampanjama koje kreiraju javne ličnosti** u veoma gledanim TV programima ili najčitanijim tabloidima. Neki novinari su prepoznali ustaljeni model po kome ovo funkcioniše: „Uvek počne tako što novinarku ili novinara uzme na zub neko ko je vrlo vidljiv... S obzirom na veliku vidljivost i veliki uticaj koji imaju, inspirišu razne“ (Intervju 4) i „kada se to nađe na mrežama, od anonimnih ljudi neko ko nije uključen u te događaje i ko nije politički angažovan, kada čita te komentare, može da se opredeljuje i da stvara neki svoj sud“ (Intervju 2).

KONKRETNI PRIMERI UZNEMIRAVANJA I PRETNJI

Intervjuisani novinari, urednici i direktori medija u Srbiji navode brojne primere uvreda, pretnji i drugih oblika uznemiravanja na digitalnim platformama i društvenim mrežama. Jedno medijskoj organizaciji je na Tviteru objavljena adresa, koja je inače javna i vidljiva je na sajtu tog medija, ali „objavljena je u kontekstu toga da otprilike treba da dođu tamo i da nas prebiju“ (Intervju 1).

Direktori medijskih organizacija često se susreću sa komentarima da su „priznali Kosovo“, da su „strani plaćenici“ ili da treba da ih „zatvore“. Kućna adresa novinarka objavljena je na Jutjub snimku jedne organizacije. Njoj su pretili „naslanjanjem snajpera na slepoočnicu, prirodnom hospitalizacijom i resetovanjem“ (Intervju 4). Novinarka jednog portala je dobila „najbrutalnije uvrede“ na Jutjubu kada je emitovan sadržaj emisije na kojoj je radila (Intervju 3).

» UVEK POČNE TAKO ŠTO NOVINARKU ILI NOVINARA UZME NA ZUB NEKO KO JE VRLO VIDLJIV... S OBZIROM NA VELIKU VIDLJIVOST I VELIKI UTICAJ KOJI IMAJU, INSPIRIŠU RAZNE.«

Novinarka i urednica jednog lokalnog medija ističe da su se uvrede i pretnje putem društvenih mreža naročito pogoršale u prvim mesecima pandemije virusa covid-19: „Kad je situacija sa kovidom počela da se komplikuje, onda je sav gnev ljudi počeo da se isijava na nas, a na naziv našeg teksta „Korona presek“ oni bi reagovali sa: „Da Bog da vas presekli na pola“ (Intervju 9).

Ona navodi još jedan primer napada na novinare tog lokalnog medija u komentarima na sajtu i na profilima na društvenim mrežama: „Mi smo objavili fotografiju iz crkvene porte za Uskrs kad su maske bile obavezne. Svi ljudi koji su došli tu na pričest nisu nosili maske. Mi smo imali tu fotografiju otpozadi, nisu se ljudima videla lica, ali se jasno videlo da maske na njihovim licima nema i onda je tu krenuo napad vernika. Do pretnji tipa: „Ako te ikad budem videla u porti crkve, počupaću ti kosu. Jeste li vi vernici, šta vi mislite da ljudi u crkvi treba da nose maske i za vreme verskog obreda? Sram vas bilo, ko vas je instruirao?“ (Intervju 9).

Novinarke se često susreću sa uvredama na osnovu rodne pripadnosti, a neretko se u digitalnoj sferi karakterišu kao „glupe“, „neznalice“, „gadne“, „kurve“ i kao neko ko bi „trebalo da rađa umesto da misli“. Na Tviteru im se, najčešće sa anonimnih naloga koji su otvoreni dan ranije i to samo za potrebe vređanja i pretnji određenim novinarima i određenim medijima, prigovara da su „antisrpkinja“, „fašistkinja“ i „plaćenice“.

Novinari se putem **sajtova i medija pod kontrolom vlasti, ali i društvenih mreža**, kvalifikuju kao „špijuni“, „alkoholičari“, „narkomani“, „izdajnici“. Često se neprimereno komentariše i fizički izgled novinarki: „ona je ružna“, „ona je debela“, „vidi kako se obukla“, ali se procenjuje i njihovo psihičko stanje – „nije uzela terapiju“, „nije popila lekić“. „To je na neki način jedan lični obračun i želja da se ja u tom trenutku degradiram, ili ponizim, ili unizim, i to ne kao novinarka, već kao žena. Kada vide da im to ne ide, onda posle toga sledi da sam strana plaćenica, da ne volim Srbiju, da sam protiv srpskog naroda...ili da bi me trebalo istući, da bi me trebalo razapeti“ (Intervju 7).

„ONO ŠTO JE PROBLEM KAD SU NOVINARI U PITANJU, JESTE NJIHOVA, JA BIH REKAO NEPROMIŠLJENA HRABROST, ODNOSNO NJIHOVO UVERENJE DA JE TO AKO TI NEKO PRETI ZBOG TOGA ŠTO SI TI OBJAVIO, ZAPRAVO RIZIK PROFESIJE. I TO JESTE TAČNO, ALI NIJE TAČNO DA TO NE TREBA DA PRIJAVIŠ.”

Uz verbalne kvalifikacije nekada se u kontekstu vređanja **ističu i fotografije i fotomontaže novinarki kojima se vređa njihovo dostojanstvo** i profesionalni i lični integritet. Uvrede se, u nekim situacijama, dodatno pojačavaju otvorenim pretnjama po život i bezbednost novinara i novinarki.

Novinari i urednici lokalnih medija ističu da se **pretnje na društvenim mrežama prelivaju u „stvarni svet“** i da se kreću u rasponu od „dobronamernih“ saveta novinarima da pripaze o čemu pišu, pa do doslovnog fizičkog praćenja: „Ono što je problem kad su novinari u pitanju jeste njihova, ja bih rekao, nepromišljena hrabrost, odnosno njihovo uverenje da je to, ako ti neko preti zbog toga što si ti objavio, zapravo rizik profesije. I to jeste tačno, ali nije tačno da to ne treba da prijaviš“ (Intervju 10).

MEHANIZMI PRIJAVLJIVANJA, SAMOZAŠTITE I ZAŠTITE U REDAKCIJAMA

Na osnovu sprovedenih intervjua mogu se izdvojiti dva glavna mehanizma zaštite protiv uvreda i pretnji sa digitalnih platformi koje koriste novinari i redakcije u Srbiji: **mehanizam samozaštite** od onlajn uvreda i pretnji, koji su uspostavili sami novinari i novinarke, i **mehanizam prijavljivanja uvreda i pretnji, koji je uspostavljen na nivou redakcije i medijske organizacije**.

■ Lični mehanizmi zaštite

Pojedini novinari su, u odsustvu adekvatnih mehanizama zaštite u redakcijama, sami preduzeli mere zaštite od napada u digitalnoj sferi. Na primer, kada je reč o napadima „botova“ na Tviteru, novinari **koriste alatke koje nudi sama mreža**, a koja im omogućava da ne vide naloge koji su napravljeni u poslednjih godinu i više dana, ili naloge koji nisu verifikovani.

Pojedini novinari koriste „skripte“ društvene mreže na osnovu kojih mogu istovremeno da **blokiraju po dve-tri hiljade naloga na osnovu unapred unesenih kriterijuma**: „Ljudi koji me prate na Tviteru mi kažu da ispod mojih tvitova vide razne gadosti. Međutim, ja ih sigurno u poslednje dve-tri godine više ne vidim i pošteđena sam toga, ali pokažu mi povremeno ljudi sa svojih Tviter naloga šta mi se događa ispod tvitova i tu vidim organizovane botovske napade koji su, kad su se pojavili, od 2014. do 2016. bili otvoreno agresivni. To je bilo isključivo vređanje, nije bilo nikakvih pretnji, da bi nakon toga dobili instrukcije da budu pristojni, ali da uvek mantraju isto. To su uvek slične fraze. Dakle, ili stranoplačeništvo, neka propaganda“ (Intervju 4).

Druga mogućnost koju novinari koriste u cilju samozaštite na društvenim mrežama je **„mjtovanje“, odnosno utišavanje ili uklanjanje određenih reči ili celih fraza** kako bi izbegli da vide tvitove u kojima se te reči pominju. Jedna od intervjuisanih novinarki je taj mehanizam primenila na sopstveno ime i prezime, i to po svim padežima, kako navodi, da ne bi videla šta drugi pišu o njoj: „Skoro sam mutirala neke reči i videla sam da ja zapravo imam 28.000 blokiranih naloga“ (Intervju 4). Direktor televizije navodi da „interna zaštita može da bude samo odustajanje od toga da budeš aktivan na mrežama“ (Intervju 2).

■ Interni redakcijski mehanizmi zaštite

Brojne redakcije u Srbiji **nemaju uspostavljen protokol niti bilo kakve mehanizme zaštite i reagovanja na napade** poput onih koji postoje u svetskim medijskim organizacijama: „Zaista nemamo razvijen nikakav mehanizam. Štaviše, vrlo često ni ne razgovaramo o tome. Prosto je to postalo nekako normalno, što je pogrešno, ali verujem da bi trebalo da imamo neki mehanizam kako da izustimo da postoji problem, da javno priznamo da postoji problem. Kada su u pitanju pretnje, nemamo nikakav pisani dokument o tome, nemamo razrađeni mehanizam kako to mora da se odradi. U svakoj situaciji kada postoji pretnja, prvo što uradim jeste da razgovaram sa osobom kojoj je prećeno, pričamo o tome kako se ta osoba oseća, da li je potrebno da se skloni, da li je potrebno da ne dolazi u kancelariju, da li je potrebna neka vrsta zaštite koju kao redakcija možemo da pružimo ili ako ne možemo, može neko drugi“ (Intervju 5).

U okviru projekta „Na prvoj liniji fronta – zaštita digitalne bezbednosti novinara u doba krize“, neki mediji su pokrenuli inicijative u saradnji sa Nezavisnim udruženjem novinara Srbije (NUNS) i Međunarodnim medijskim institutom (IPI), na osnovu kojih bi trebalo da se razviju protokoli ponašanja i zaštite bezbednosti novinara za zainteresovane medije. Ti protokoli bi pre svega podrazumevali ustanovljavanje procedura kojima bi bilo propisano kako se na napade odgovara i standardizaciju pravila: „Tu je najvažnije da se podvuče da iako su u većini slučajeva ti napadi individualni, da to nije stvar pojedinca, nego je to stvar redakcije da u tom trenutku pruži adekvatnu zaštitu svom čoveku“ (Intervju 1).

„TU JE NAJVAŽNIJE DA SE PODVUČE DA IAKO SU U VEĆINI SLUČAJEVA TI NAPADI INDIVIDUALNI, DA TO NIJE STVAR POJEDINCA, NEGO JE TO STVAR REDAKCIJE DA U TOM TRENUTKU PRUŽI ADEKVATNU ZAŠTITU SVOM ČOVEKU.“

Jedan od načina na koji redakcije sprečavaju govor mržnje i ograničavaju uvrede i pretnje na svojim veb-sajtovima jeste **moderacija komentara**. Pojedine redakcije uklanjaju komentare koji koriste vulgaran jezik, direktne pretnje i govor mržnje, ali ne uklanjaju komentare koji kritikuju rad medija na pristojan način.

Druge redakcije ne isključuju komentarisane jer smatraju da se u komentarima nalaze povodi i izvori za neke nove priče, ali ih filtriraju od neprimerenog sadržaja, govora mržnje i uvreda. Neki urednici su se tek „usput“ bavili društvenim mrežama i nemaju posebne timove koji se bave ne samo imidžom redakcije na Tviteru, Fejsbuku i drugim platformama, nego i konkretnim mehanizmima postupanja u slučaju uvreda i pretnji.

Jedna intervjuisana urednica navodi i da je veliki problem bavljenja moderacijom komentara nedostatak adekvatnih kadrova, pa se ona između ostalog bavi i pregledom komentara koji pristižu kao reakcija na tekst: „Nemamo osobu koja se time bavi. Komentare ili najčešće pogledam ja ili osoba koja je autor teksta. Ona zna pravilo da se ne objavi ništa što je pretnja, uvreda, govor mržnje. Kada ljudi ostavljaju komentar, piše im koji se komentar neće objavljivati“ (Intervju 5). U jednom slučaju, urednica ovog portala nije objavila komentar koji je stigao na imejl adresu redakcije jer je u pitanju bila pretnja smrću koju je redakcija prijavila tužilaštvu kao otvorenu pretnju bezbednosti novinara.

EDUKACIJA NOVINARA I MEDIJA

Na osnovu analiziranih intervjua, glavni utisak je da su svi novinari svesni da su **ostavljeni da se sami bore sa napadima i pretnjama** sa kojima se suočavaju u onlajn sferi. I novinari velikih medijskih organizacija i novinari lokalnih medija ističu da je „mržnja“ možda i jača na lokalnom nivou jer je odnos prema novinarima u manjim sredinama ličniji i prisniji, te da je lokalna sredina „arena za ispoljavanje najnižih strasti“ (Intervju 1) kad je reč o uvredama koje dolaze sa društvenih mreža.

Jedan od velikih problema koji proizlazi iz novinarskih percepcija jeste to što su oni navikli da je **uznemiravanje u onlajn sferi neka vrsta „normalnosti“** u kojoj žive i rade i da su svesni da velika većina njihovih kolega i koleginica ne pridaje tome neki naročiti značaj.

Međutim, ima onih koji smatraju da je takav pristup „guranja pod tepih“ pogrešan i da bi za redakcije u zemlji bilo neophodno i hitno razvijanje i uspostavljanje metodologije prepoznavanja šta je uvreda, a šta je slučaj koji treba prijaviti tužilaštvu, kao i obuka urednika, novinara i drugih zaposlenih u medijskim organizacijama o tome da li se i kako odgovara na uvrede i pretnje, da li se ulazi u raspravu u onlajn sferi itd.: „Mislim da niko od nas ne treba to da normalizuje i da govori da to ide u rok službe, kako je to normalno. Prosto treba prijavljivati“ (Intervju 4).

Međutim, s obzirom na to da mnoge redakcije u Srbiji nemaju uspostavljen mehanizam zaštite i reagovanja u situacijama kada se napada pojedinačni novinar ili čitava redakcija, i intervjuisani novinari upravo tu vide potrebu da se edukuju kako bi mogli adekvatno i pravovremeno da se zaštite.

» **„MISLIM DA NIKO OD NAS NE TREBA TO DA NORMALIZUJE I DA GOVORI DA TO IDE U ROK SLUŽBE, KAKO JE TO NORMALNO. PROSTO TREBA PRIJAVLJIVATI.“**

Zasad, kad je reč o nasilju nad novinarima u digitalnoj sferi, sve je još uvek na **nivou ličnog odnosno individualnog reagovanja** i mehanizama koje primenjuju novinari kao pojedinci, a ne i same medijske organizacije u smislu institucionalnog reagovanja i uspostavljanja standarda zaštite novinara od onlajn napada i zastrašivanja u najširem smislu.

Urednik lokalnog portala smatra da je baš zbog toga neophodno raditi sa „sopstvenim novinarima, da im objasniš da to nije pametno ni zbog njih lično, ni zbog njihovih familija, ni zbog prijatelja i da na kraju krajeva nije normalno ako se baviš novinarstvom. Ja sam nažalost imao tih iskustava, nisam nikad imao tih dilema da li to treba prijaviti ili ne treba jer znam šta će posle toga da se desi, da ću kod kuće da imam haos, imam dvoje dece, da će uvek biti ta priča: Dokle ćeš više pisati, radi nešto normalno“ (Intervju 10).

Zbog toga je nekim redakcijama **lakše da ignorišu uvrede** na mrežama ili drugim platformama: „Ignorišemo uvrede. Ja mislim da mi nikada ne odgovaramo na uvrede. Hajdujemo ih ako su na Fejsbuku, brišemo ih ako su neke strašne uvrede i govor mržnje, ali ne odgovaramo. Prosto ne ulazimo nikad u raspravu sa takvim ljudima. Čini mi se da je to sad postalo svakodnevnica“ (Intervju 5).

JAVNOST KAO ODBRANA

Veliki broj novinara i urednika se slaže da je, u odsustvu jedinstvenog i delotvornog mehanizma zaštite od uznemiravanja, zastrašivanja, uvreda i pretnji u onlajn sferi, za sada jedini oprobani mehanizam **javno objavljivanje** uvreda i pretnji sa kojima se pojedini novinari ili čitave redakcije suočavaju: „Mi ne možemo ništa da uradimo, osim da objavimo javno. Nama je javnost jedina moguća odbrana od svih mogućih napada“ (Intervju 2), „Naša prva adresa je javnost i to je jedino što mi imamo u ovakvom društvu kao neku vrstu pokušaja zaštite samih sebe“ (Intervju 10).

Novinarka istraživačkog portala navodi da o svakom slučaju uvreda i pretnji treba obavestiti javnost: „Ja znam da to ništa neće promeniti, da vest na sajtu apsolutno neće doneti nikakvu promenu, ali jedini razlog zašto smatram da uvek treba o tome obavestiti javnost jeste što mi od toga drugačiju odbranu od javnosti nemamo i što je taj pritisak javnosti i osuda javnosti retka povlastica koju mi imamo u ovom društvu. Činilo mi se pritom da je potrebno da ne samo mi osudimo takvo ponašanje, nego da svi osude takvo ponašanje, da novinarska udruženja osude, da kolege osude i da taj čovek...da on vidi da to nije OK i da ne sme to da se radi“ (Intervju 5).

„MI NE MOŽEMO NIŠTA DA URADIMO, OSIM DA OBJAVIMO JAVNO. NAMA JE JAVNOST JEDINA MOGUĆA ODBRANA OD SVIH MOGUĆIH NAPADA.“

Novinar beogradskog nedeljnika smatra da novinari u Srbiji nemaju drugu zaštitu osim javnosti: „Mislim da jedino što nama ostaje, jedina odbrana koju imamo jeste javnost, ne zato što je to nama potrebno nego to je jedina zaštita, mi nemamo ovde drugu zaštitu. Kada se nama preti i kolegama, to je vrlo rastegljiva pretnja u sudskoj praksi i u tužilačkom postupanju za razliku od predstavnika vlasti, gde je očito da se hapse i privode ljudi kada uopšte ne upućuju pretnje“ (Intervju 6).

■ Institucionalni mehanizmi zaštite

Jedan broj intervjuisanih novinara i novinarki koristi uspostavljene mehanizme za prijavu uvreda i pretnji, odnosno mehanizam koji je namenjen **institucionalnoj zaštiti bezbednosti novinara**. Kada se novinari i novinarka suoče sa pretnjama i uvredama, na nivou pojedinih redakcija se najpre na organizacionom nivou razgovara o tome, pa se onda donosi odluka o tome da li i kada će se napadi prijaviti nadležnom tužilaštvu. Kada su slučajevi ozbiljni, pojedini mediji obaveštavaju i međunarodne novinarske organizacije za zaštitu novinara.

„DA LI ĆE NEŠTO UOPŠTE BITI PREDUZETO ZAVISI OD TOGA KOLIKO JE ZAMENIK TUŽIOCA AMBICIOZAN I KOLIKO MU JE STALO DA DOBIJE OSUĐUJUĆU PRESUDU, ALI MISLIM I DA ZAVISI OD KALIBRA ONOG KO PRETI.“

Neki novinari ističu da podnose prijavu direktno **tužiocu za visokotehnoški kriminal**, ali da o tome prethodno obaveste i nadležne iz **Stalne radne grupe za bezbednost novinara**. Međutim, intervjuisani novinari mahom nemaju pozitivna iskustva sa procesuiranjem prijave za onlajn uznemiravanje u najširem smislu te reči: „Da li će nešto uopšte biti preduzeto zavisi od toga koliko je zamenik tužioca ambiciozan i koliko mu je stalo da dobije osuđujuću presudu, ali mislim i da zavisi od kalibra onog ko preti“ (Intervju 4). Neke medijske organizacije same procenjuju šta prijavljuju tužilaštvu.

Najčešće se prijavljuju direktne pretnje, ali prema tvrdnji intervjuisane direktorke, medijska organizacija ne može da prijavi uvredu i pretnju, već to može da bude samo lična prijava: „Dakle, kada je nekom novinaru konkretno prećeno, onda to može da se prijavi tužilaštvu i u principu kada to zaista pređe neku granicu, mi onda takve poruke i prijavljujemo i to bez nekih konkretnih rezultata. To onda dosta i obeshrabruje novinare da prijavljuju“ (Intervju 1).

„KADA JE NEKOM NOVINARU KONKRETNO PREĆENO, ONDA TO MOŽE DA SE PRIJAVI TUŽILAŠTVU I U PRINCIPU KADA TO ZAISTA PREĐE NEKU GRANICU, MI ONDA TAKVE PORUKE I PRIJAVLJUJEMO I TO BEZ NEKIH KONKRETNIH REZULTATA. TO ONDA DOSTA I OBESHABRUJE NOVINARE DA PRIJAVLJUJU.“

Drugi način prijavljivanja pretnji i uvreda je **obraćanje direktno društvenim mrežama**, na primer kompaniji Tvider. Međutim, kako navode sagovornici iz istraživanja, ni taj mehanizam do sad nije dao neke značajnije rezultate.

Novinari, urednici i direktori navode da je jedan od najvećih problema **sporo reagovanje ili potpuno odsustvo reakcije nadležnih institucija** koje treba da se bave bezbednošću novinara i da to naročito obeshrabruje novinare da prijavljuju slučajeve zastrašivanja i pretnji: „Kada dobijete priču da vas treba samleti u mašini za mlevenje mesa, kao što smo skoro dobili, onda to advokati pošalju Tužilaštvu za visokotehnoški kriminal, a oni kažu: „Pa ovde nema konkretne pretnje, ne kažu da tebe i tebe treba samleti, nego onako iznose svoje mišljenje da vas treba samleti“. Ima novinara koji pročitaju to i niko na to ne reaguje u javnosti, jer se to podrazumeva kao normalno“ (Intervju 2). I drugi citat ilustruje sličan ishod: „Mi smo pokušavali da otkrijemo ko stoji iza određenog portala, gde nam je Tužilaštvo za visokotehnoški kriminal tad reklo: „Znate, mi to ne možemo da otkrijemo zato što je to u inostranstvu“. Na kraju se na to svelo. Domen je bio u inostranstvu, zakupljen iz inostranstva i mi smo to hteli da otkrijemo“ (Intervju 3).

Novinari i redakcije su naročito obeshrabreni činjenicom da su **„napadači“ u digitalnom svetu dobro sakriveni** i da treba potrošiti mnogo vremena i energije da bi se otkrilo ko stoji iza profila ili naloga odakle se upućuju uvrede i pretnje. Sličan stav imaju i urednici lokalnih medija koji su izloženi napadima u digitalnoj sferi. Oni ističu da i pored formalno ispoštovanih procedura o prijavljivanju pretnji nadležnim institucijama, na kraju sve **„zapne na tužilaštvu“**: „Policija uradi svoj deo posla, ti prijaviš, oni stvarno dođu, pitaju. Posle toga policija podnosi protiv NN lica krivičnu prijavu i dođe do tužilaštva. Onda nas upute na građansku parnicu i oni procene da to nije krivično delo ugrožavanje bezbednosti i tako dalje. Što je, po mom sudu, blago rečeno licemerno. To je poruka o nekažnjivosti. I zbog toga verovatno kolege smatraju da je sve to besmisleno“ (Intervju 10).

„KADA DOBIJETE PRIČU DA VAS TREBA SAMLETI U MAŠINI ZA MLEVENJE MESA, KAO ŠTO SMO SKORO DOBILI, ONDA TO ADVOKATI POŠALJU TUŽILAŠTVU ZA VISOKOTEHNOŠKI KRIMINAL, A ONI KAŽU: „PA OVDE NEMA KONKRETNE PRETNJE, NE KAŽU DA TEBE I TEBE TREBA SAMLETI, NEGO ONAKO IZNOSE SVOJE MIŠLJENJE DA VAS TREBA SAMLETI“. IMA NOVINARA KOJI PROČITAJU TO, I NIKO NA TO NE REAGUJE U JAVNOSTI, JER SE TO PODRAZUMEVA KAO NORMALNO.“

Upravo iz ovih i drugih sličnih razloga pojedine novinarke nisu nikada ništa prijavile nadležnom tužilaštvu: „Besmisleno je, toliko toga ima, a nisam sigurna ni da znam kako to funkcionise kada me vređaju putem Jutjuba“ (Intervju 3). Druge već prolaze kroz nekoliko paralelnih postupaka koje je pokrenulo tužilaštvo: „Tri puta sam prijavljivala i jedan slučaj je već okončan osuđujućom presudom“ (Intervju 4). Novinarke ističu da je prijavljivanje istovremeno i teško i važno: „Prijavljivanje je možda i sa psihološke strane bitno, tek kad vi podnesete prijavu, tek tad se osetite uplašeno, tek tad postane stvarno. Kada mi je stigao poziv za suđenje, osećala sam se loše, iako bi to trebalo da je dobra vest“ (Intervju 4).

NEDOSTATAK SOLIDARNOSTI

Dotatnu teškoću novinarima i novinarkama koji se suočavaju sa različitim oblicima digitalnog nasilja predstavlja i to što **retko nailaze na podršku kolega iz redakcije ili šireg novinarskog kruga**. Pojedini novinari navode da imaju podršku redakcije, ali i novinarskih udruženja. Međutim, intervjui upućuju na jedno veliko odsustvo novinarske solidarnosti kad je reč o bezbednosti novinara. Ističu da solidarnosti ima u krugu sopstvene redakcije i prijateljskih medija, a da je medijska polarizacija, koja postoji i kad je reč o svim važnim društveno-političkim temama, i ovde očigledna, s obzirom na to da mediji bliski vlasti ne osuđuju pretnje i uvrede kojima su u digitalnom svetu izloženi mediji koji kritikuju vlast.

Direktorka jedne medijske organizacije to dobro ilustruje: „Solidarnost ne postoji. Mi smo vrlo često meta napada, ne mogu da kažem kolega, ali drugih medija, tabloidnih medija pre svega, za koje postoje dokazane veze sa vlašću – finansijske, političke i na svaki drugi način. To je jedno transakciono novinarstvo, klijentelističko, gde ja mislim da oni iskreno ne mogu da shvate da mi radimo nešto za šta nismo plaćeni i da nam nije naručeno, pošto oni tako rade...To je ono što mislim da stvara klimu nepoverenja generalno kod ljudi da su svi isti, da svi rade za neki interes, da svi imaju neku skrivenu agendu, da svi dobijaju pare u koverti za to što će o nekome da objave. Dakle svi lažu i svi su jednako loši. To je narativ koji je stvoren i u tome je običan čovek često sluđen, ne veruje nikome, ne može da razlikuje šta je istina, a šta laž“ (Intervju 1). Ipak, dešava se i da „prijateljski“ mediji iznevere, odnosno da uopšte ne reaguju u cilju zaštite profesije.

» **„SOLIDARNOST NE POSTOJI. MI SMO VRLO ČESTO META NAPADA, NE MOGU DA KAŽEM KOLEGA, ALI DRUGIH MEDIJA, TABLOIDNIH MEDIJA PRE SVEGA, ZA KOJE POSTOJE DOKAZANE VEZE SA VLAŠĆU – FINANSIJSKE, POLITIČKE I NA SVAKI DRUGI NAČIN.“**

Intervjuisane novinarke navode da su, u slučaju uvreda i pretnji kojima su bile izložene na društvenim mrežama, očekivale reakciju jednog dela ili cele medijske zajednice i društva zbog napada kojima su bile izložene, ali da je izostala reakcija i medija i bliskih kolega i celog društva. Neke novinarke češće nailaze na razumevanje drugih novinarki van redakcija u kojima su zaposlene, a neretko su suočene sa nerazumevanjem i neprimerenim komentarima muškaraca koji rade u istoj redakciji gde i one: „Naše kolege i naročito u mojoj redakciji su prvo stariji od nas, ne barataju, uopšte se ne kreću u digitalnoj sferi, drugo većina njih su bili ratni izveštači i ove stvari ne shvataju ozbiljno i meni je čak jedan kolega sa kojim sam izuzetno bliska, rekao: „Meni sve što nije stavljanje pištolja u usta je potpuno bezazleno i ja vidim da je tebi loše, ali mi ne dopire do svesti zašto ti je loše kad ti niko nije stavio pištolj u usta“ (Intervju 4).

UTICAJ NA LIČNI I PROFESIONALNI ŽIVOT

Uvrede i pretnje, zastrašujuće poruke, pretnje smrću i drugi oblici onlajn uznemiravanja ostavljaju velike posledice po lični i profesionalni život novinara u Srbiji. Kad je reč o načinu izveštavanja i profesionalnom radu, intervjuisani sagovornici i sagovornice navode da **nikada nisu odustali od tema** kojima su se bavili zbog pretnji kojima su bili izloženi na društvenim mrežama ili drugim digitalnim platformama. Mnogi od njih i dalje imaju otključane profile na društvenim mrežama i niko od intervjuisanih sagovornika, osim jednog novinara koji uopšte nema naloga na mrežama, nije ugasio svoj profil.

Međutim, analiza intervjua pokazuje da jedan broj novinara, nakon onlajn uznemiravanja i zastrašivanja, **ipak promeni pravac teme kojom se bavi ili intenzitet jezika** kojim piše o određenoj temi. Neki urednici su posle mnogobrojnih pretnji postali toliko oprezni da su počeli da izbegavaju pojedine izraze jer znaju da će ih pratiti lavina pretnji i uvreda: „Kada pišemo o Kosovu, kada pominjemo Kosovo, tu smo se toliko puta opekli da sada na sve moguće načine pokušavamo da ne govorimo da li je Kosovo zavisno ili nezavisno, jer znamo da će nam se nakačiti horda ljudi koji nemaju pametnija posla nego da tvrde da mi kršimo ustav ove zemlje. Kada pravimo multimedije, često imamo problem da nađemo mape koje su besplatne, a koje imaju Kosovo unutar Srbije. Zato često „sečemo“ Kosovo, „sečemo“ Srbiju na pola zato što ne želimo da imamo problem sa tim. To su neka politička pitanja koja se prenose i na naš rad“ (Intervju 5).

Direktor jednog beogradskog medija navodi da **zaposleni u redakciji retko kad priznaju da se plaše** određene pretnje ili napada, ali da je svestan da je „od pretnje na društvenoj mreži do kreiranja atmosfere da neko na ulici može da te ugrozi mali korak“ (Intervju 2).

Mladi novinari koji su se prvi put suočili sa napadima u onlajn sferi teško doživljavaju nasilje kojem su izloženi u komentarima ili direktnim porukama na mrežama, pa se u dogovoru sa urednicima i direktorima sklanjaju od kuće i odlaze van grada na nekoliko dana ili duži vremenski period. Urednica jednog portala navodi da je mlada novinarka koja je bila izložena pretnjama zbog objavljivanja jednog teksta, na kraju ugasila lični Instagram profil, a redakcija joj je pružila podršku kada je otišla u tužilaštvo da da izjavu povodom tog slučaja.

„OD PRETNJE NA DRUŠTVENOJ MREŽI DO KREIRANJA ATMOSFERE DA NEKO NA ULICI MOŽE DA TE UGROZI MALI JE KORAK.“

Intervjuisani direktor televizije dobro objašnjava uticaj uvreda i pretnji na digitalnim platformama na život i rad novinara i na čitave redakcije: „Novinari vide te komentare i osećaju nelagodu. Ti moraš da budeš ozbiljno jak da to prevaziđeš i da izignorišeš. Pojave se javne ličnosti koje te tako kvalifikuju, ili čak i kolege novinari iz nekih ličnih razloga definišu naše novinare potcenjujući ih. Svako ima svoje mišljenje i to je u redu, ali može mišljenje da bude na osnovu nekih argumenata, da ta rasprava bude pristojna, da ne bude uvredljiva. To je atraktivnije, ljudi će uvek pre da pročitaju ako nekoga uvrediš, jer im je to zanimljivije i površnije. Kod nas je to dozvoljeno, kod nas je postalo poželjno da budeš nepristojan, da vređaš nekoga, jer ćeš na taj način skrenuti pažnju na sebe“ (Intervju 2).

Intervjuisane novinarke koje su se suočile sa brutalnim napadima u onlajn sferi čak su razmišljale da zbog toga odustanu od novinarstva: „Prvi put kad sam se suočila sa tim komentarima, bila sam na ivici da izađem iz novinarstva. Najiskrenije to kažem, to je išlo do te mere“ (Intervju 3).

Drugi su izabrali da se ne obračunavaju sa „botovima“ na Tviteru, nego da objavljuju kvalitetne tekstove o važnim društvenim i političkim pitanjima i da izveštavaju u interesu javnosti: „Mislim da sve što kažem, kažem kao novinar. Nemam tu potrebu da govorim preko društvenih mreža i to je jedan od razloga. Ne bih iskreno gubio vreme sa obračunima sa botovima. Ja ću napisati tekst, kao što sam pisao o takvim stvarima i šta se dešava“ (Intervju 6).

Ima onih koji na Tviteru odgovaraju na komentare ljudi koji su pristojni, bez obzira na to da li su anonimni ili pod punim imenom i prezimenom: „Nemam problem da odgovorim, ali nemam ni tu vrstu potrebe da se sa nekim raspravljam, da nekome nešto dokazujem, da objašnjavam. Uglavnom se tu razmenjuju informacije, pa ja ako uradim priču o tome, onda im okačim priču, ako neko od mojih kolega uradi priču, pa onda objavim. Ali ja komuniciram sa ljudima i niko nikada kada je postavio pitanje nije ostao bez odgovora od mene i na toj društvenoj mreži i na Instagramu. Moj urednik „šizi“ od toga, a onda kaže: „Ceo bogovetni dan posvetila si odgovarajući ljudima na pitanja na društvenim mrežama“. Ja kažem: „Da, ali moram“. Drugačije nam neće oni dati informaciju, jer u tim svim pitanjima se kriju dokumenta koliko košta nešto, tu se kriju dokumenta kako je na određenom mestu“ (Intervju 7).

DEO II

Zakonodavni okvir i efikasnost postojećih modela zaštite⁴

Ovaj deo izveštaja oslanja se na desktop analizu i pregled postojećeg zakonodavstva koje reguliše postupanje u slučajevima ugrožavanja bezbednosti novinara, jer je **zakonodavni okvir važna karika u uspostavljanju sistema zaštite**. Osim toga, ovaj deo izveštaja bavi se i ispitivanjem efikasnosti različitih institucionalnih mehanizama za zaštitu novinara koji postoje u našoj zemlji, a koji su delimično i formirani zahvaljujući aktivnostima i angažmanu novinarskih i medijskih udruženja.

ZAŠTITA NOVINARA U DIGITALNOM OKRUŽENJU

Nasilje kom su novinari izloženi u onlajn okruženju ne obuhvata samo direktne pretnje, već i uznemiravanje, teške uvrede, proganjanje, kampanje blaćenja, iznošenje neistinitih informacija ili govor mržnje.

Sa ovim problemom ne susreće se samo naša država, već ceo svet, te su 2022. godine u Evropskoj uniji usvojeni Zakon o digitalnim uslugama (DSA) i Zakon o digitalnim tržištima (DMA), koji čine set novih pravila koja bi trebalo, između ostalog, da doprinesu stvaranju bezbednijeg digitalnog prostora, u kojem su **zaštićena osnovna prava svih korisnika digitalnih usluga**.

Novi Zakon o digitalnim uslugama⁵ trebalo bi da suzbije zloupotrebe na internetu i nedozvoljen sadržaj i da stvori sigurnije onlajn okruženje. Zakonom se propisuje veća transparentnost, pre svega prilikom izveštavanja o ograničenjima koja se primenjuju na korišćenje usluga platformi u pogledu dobijenih informacija, zatim informacija o svim politikama, postupcima, merama i alatima koji se upotrebljavaju za moderiranje sadržaja, uključujući algoritamsko donošenje odluka. Takođe, propisuju se **jasne smernice o uklanjanju i suzbijanju širenja nezakonitog sadržaja na internetu**, kao i kada su platforme odgovorne za širenje nezakonitog sadržaja.

Različiti vidovi napada, uznemiravanja i drugih oblika nedozvoljenog ponašanja prema novinarima i ostalim medijskim profesionalcima u Srbiji regulisani su kroz različite zakone, dok **sam zakonodavni okvir u Srbiji ne poznaje posebne propise koji se odnose na pretnje, uznemiravanje i napade na novinare i medije u onlajn sferi** kada je u pitanju njihova fizička bezbednost.

TIPOVI NAPADA NA NOVINARE I MEDIJE

Republičko **javno tužilaštvo vodi evidenciju slučajeva** u kojima postoji sumnja da je učinjeno neko krivično delo prema novinarima, medijskim radnicima i medijima od 2016. godine. Iz evidencije se vidi da je veliki broj ovih dela učinjen putem interneta. U 2019. godini formirana su **33 predmeta zbog pretnji i drugih slučajeva učinjenih na štetu novinara i medija putem interneta**, što je više od polovine ukupno formiranih predmeta na štetu novinara (63). U 2020. godini formirano je 25 takvih predmeta (od ukupno 60). Drastičniji skok kada su u pitanju dela učinjena putem interneta zabeležen je 2021. godine, kada je formirano 50 predmeta (od ukupno 87), dok ih je u 2022. godini formirano 41 (od ukupno 83).

⁴ Autorka ovog dela izveštaja je Marija Babić, pravnica NUNS-a

⁵ Zakon o digitalnim uslugama

Analiza slučajeva iz evidencije tužilaštva pokazuje da, zbog krivičnih dela počinjenih putem interneta, novinari najčešće podnose prijave zbog **Ugrožavanja sigurnosti**, dok se povremeno evidentira krivično delo **Proganjanje i Rasna i druga diskriminacija**.

NUNS-ova Baza napada i pritisaka na novinare i druge medijske profesionalce takođe pokazuje veliki broj slučajeva pretnji i drugih oblika uznemiravanja putem interneta, ali se u njoj beleže i slučajevi koji nemaju obeležja krivičnih dela.

Analiza podataka iz Baze NUNS-a pokazuje da su **pretnje** najčešći oblik ugrožavanja bezbednosti novinara, pre svega putem društvenih mreža, a u manjoj meri i putem komentara na tekstove objavljene na internet stranicama. Takođe, česti su slučajevi **uznemiravanja**, kao i **teških uvreda** upućenih novinarima, a u najvećem broju slučajeva kada su uvrede ili pretnje upućene novinarkama, uvek su praćene **seksističkim i mizoginim sadržajem**. Zabeleženi su i slučajevi **targetiranja putem društvenih mreža od strane javnih funkcionera**, ali i od političkih stranaka, kao i targetiranja od strane drugih medija ili stranica na društvenim mrežama.

Mediji su izloženi i sve većem broju tehničkih napada. Najčešća vrsta tehničkih napada su **Dos/DDos napadi** (Denial of Service/Distributed Denial-of-Service), kod kojih usled velikog broja zahteva za pristup sajtu dolazi do zastoja servera koji u toj situaciji ne može da prima nove zahteve i onemogućava regularan rad. Takođe, često je i takozvano **hakovanje** odnosno proboj odbrane sistema, kojim se u potpunosti ili delimično preuzima kontrola nad određenim sistemom, **phishing napadi** kojima hakeri prikupljaju lične podatke korisnika, te na taj način dobijaju pristup uređajima, kao i **ubacivanje malicioznih softvera i kodova, računarski crvi i drugi**.

Iako je Republičko javno tužilaštvo 2015. donelo uputstvo kojim se predviđa vođenje evidencije o napadima na internet stranice medija, nadležne državne institucije **ne vode posebne evidencije tehničkih napada na medije i novinare**. Obaveza o vođenju evidencija u odnosu na internet stranice uklonjena je 2020. godine. Iako se ne vode posebne evidencije, podaci se mogu dobiti od Posebnog tužilaštva za visokotehnološki kriminal. Na osnovu određenih podataka koje je NUNS dobio od Posebnog tužilaštva za visokotehnološki kriminal iz KT upisnika⁶ za period od 2019. do 2021. godine, vidi se da je mali broj ovakvih slučajeva prijavljen i da se vodi vrlo mali broj postupaka. U KT upisniku nalaze se postupci za krivična dela Oštećenje računarskih podataka i **programa**, a u toku je i nekoliko postupaka za krivična dela **Neovlašćeni pristup zaštićenom računaru, računarskoj mreži i elektronskoj obradi podataka, Sprečavanje i ograničavanje pristupa javnoj računarskoj mreži i Računarska prevara**.

U NUNS-ovoj bazi 2020. godine zabeleženo je osam slučajeva tehničkih napada na medije i drugih vrsta suspenzije sadržane u digitalnom okruženju, 2021. godine sedam, a 2022. godine šest takvih napada. Najčešći oblik napada su DDoS napadi, ali ima i blokiranja stranica na društvenim mrežama i Jutjub kanala.

⁶ Upisnik za punoletne učinoce krivičnih dela Evidencija "KT" upisnika sadrži osnovne podatke o punoletnim licima prijavljenim od strane policije ili drugih državnih organa, kao i od strane drugih lica ukoliko javni tužilac ili lice koje on odredi utvrdi da je iz priloženih dokaza ili na drugi način učinjeno verovatnim postojanje osnova sumnje da su izvršila krivična dela za koja se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti, kao i osnovne podatke o primljenim obaveštenjima, preduzetim radnjama, odlukama tužioca i postupajućih sudova.

BEZBEDNOST U DIGITALNOJ SFERI PREPOZNATA U MEDIJSKOJ STRATEGIJI

U Strategiji razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji za period od 2020. do 2025. godine (Medijskoj strategiji) koju je usvojila Vlada Republike Srbije u januaru 2020. godine, prepoznati su problemi bezbednosti novinara i informacione bezbednosti.

Naime, u Medijskoj strategiji se navodi da **ne postoji svest o društvenom značaju novinarskog posla i bezbednosnim rizicima** kojima se novinari izlažu tokom rada. Ističe se da dva slučaja ubistva novinara nemaju sudski epilog i da se veliki broj krivičnih prijava odbacuje. U Strategiji se poziva na preporuke Evropske komisije da se na slučajeve napada i pretnji novinarima i medijima brzo reaguje, da se javno osude i da se iniciraju izmene zakona radi jasnijeg kvalifikovanja krivičnih dela i prekršaja na štetu novinara. Takođe, navode i da je potpisivanjem **Sporazuma o saradnji i merama za podizanje nivoa bezbednosti novinara** i formiranjem **Stalne radne grupe za bezbednost novinara** ipak data veća pažnja ovom problemu.

U Medijskoj strategiji takođe stoji da postoji potreba za angažovanjem resursa kako bi se postigao adekvatni stepen informacione bezbednosti novinara i onlajn medija. Ističe se da napadi u onlajn prostoru variraju od napada na informaciono-komunikacionu infrastrukturu medija (na primer, tzv. Denial of Service, proboj odbrane sistema i hakovanje, ubacivanje malicioznih softvera i virusa) do pretnji, uvreda i ugrožavanja sigurnosti samih novinara i urednika, a koji mahom dolaze od anonimnih korisnika društvenih mreža.

Medijska strategija je predvidela niz mera i aktivnosti kojima bi se poboljšala bezbednost novinara i medijskih radnika. U ove mere spadaju:

- analiza regulatornog okvira u cilju definisanja potencijalnih izmena Krivičnog zakonika i zakona koji uređuje krivični postupak;
- edukacije u oblasti zaštite bezbednosti novinara i to predstavnika sudske vlasti, Republičkog javnog tužilaštva, Ministarstva unutrašnjih poslova i advokata, ali i novinara i medijskih radnika, koja uključuje rodno osetljiv sadržaj o bezbednosti novinara i medijskih radnika;
- podizanje svesti o izloženosti novinara i medijskih radnika seksualnom uznemiravanju, psihičkom i drugim oblicima zlostavljanja, kao i podizanje svesti o neophodnosti uspostavljanja sigurnog okruženja i odlučnog reagovanja na svaki oblik uznemiravanja ili nasilja;
- edukacije novinara i medijskih radnika o bezbednosnim rizicima u onlajn prostoru u cilju prevencije i bolje pripreme za zaštitu i sprečavanje takvih napada, u saradnji sa postojećim centrima za prevenciju bezbednosnih rizika u IKT sistemima (CERT);
- unapređenje kadrovskih, organizacionih i tehničkih kapaciteta državnih organa u cilju boljeg prepoznavanja i adresiranja bezbednosnih pretnji u onlajn okruženju, uključujući i rodno specifične pretnje;
- edukacija sudija, javnih tužilaca, advokata kao i relevantnih ministarstava o oblicima ugrožavanja informacione bezbednosti novinara i medija, takođe uključujući sadržaje o rodno specifičnim rizicima i pretnjama.

ZAŠTITA NOVINARA KROZ ZAKONODAVNI OKVIR

■ Krivičnopravna zaštita novinara

Krivična dela na štetu novinara učinjena putem interneta, društvenih mreža i drugih platformi, potpadaju pod nadležnost Posebnog tužilaštva za visokotehnoški kriminal koje je osnovano Zakonom o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnoškog kriminala u okviru Višeg javnog tužilaštva u Beogradu.

Krivičnim zakonikom je prepoznato da postoji viši rizik po bezbednost osoba koje obavljaju poslove u oblasti javnog informisanja⁷. Novinarima se zato pruža viši stepen zaštite ukoliko su žrtve pojedinih krivičnih dela.

Naime, kod krivičnog dela **Ugrožavanje sigurnosti, iz člana 138 Krivičnog zakonika, novinari su u stavu 3 posebno zaštićeni** kao lica koja obavljaju poslove od javnog značaja u oblasti informisanja, ukoliko su meta ovog krivičnog dela postali zbog posla koji obavljaju. Na taj način su novinari, u pogledu pravne zaštite, izjednačeni sa visokim funkcionerima kao što su predsednik Republike, narodni poslanici, predsednik Vlade, članovi Vlade, zatim sudije Ustavnog suda, sudije, javni tužioci i zamenici javnih tužilaca, advokati i policijski službenici.

Pored Ugrožavanja sigurnosti, predviđena je i posebna zaštita osoba koje obavljaju poslove od javnog značaja u slučaju još dva krivična dela, **Teškog ubistva i Teških telesnih povreda**, pa je za počinioca predviđena teža kazna. U svim ostalim slučajevima novinari nemaju posebnu zaštitu, već su zaštićeni kao i ostali građani.

■ Hitnost postupanja

Republičko javno tužilaštvo (RJT) usvojilo je u decembru 2015. godine Uputstvo kojim je predviđeno **hitno postupanje** u slučajevima krivičnih dela učinjenih na štetu lica koja obavljaju poslove od javnog značaja u oblasti javnog informisanja, u vezi sa poslom koji obavljaju.

Novo Obavezno uputstvo kojim je celokupno postupanje javnih tužilaštava detaljnije propisano doneto je tačno pet godina kasnije. U skladu sa njim, javni tužioci su u obavezi da u roku od 24 sata od prijema krivične prijave ili obaveštenja o izvršenju krivičnog dela na štetu novinara formiraju predmet i dodele ga u rad obrađivaču, a da u roku od 48 sati od preuzimanja predmeta, pozovu oštećenog radi davanja dodatnih informacija u vezi sa događajem.

■ Praksa i primena zakona

Kroz praksu su uočene neke nedorečenosti postojećeg pravnog okvira i njihova nedovoljna prilagođenost digitalnom okruženju, ali i novim vidovima uznemiravanja.

Jedan od većih problema sa kojima se susreću novinari, ali i nadležne institucije, jeste to što veliki broj pretnji, **uznemiravanja i uvreda putem interneta dolazi sa anonimnih profila**, profila sa lažnim imenom i prezimenom ili pseudonimom, te **identitet počinitelaca ostaje nepoznat**. Ovaj problem je posebno uočljiv kada novinari žele da podnesu privatnu tužbu protiv nekog lica za krivična dela koja se gone po privatnoj tužbi. Naime, Zakon o krivičnom postupku propisuje koje sve elemente treba da sadrži privatna tužba⁸, pa ako tužilac ne navede sve podatke - a to je često slučaj sa anonimnim profilima na internetu - tužba može biti odbijena iz procesnih razloga, a oštećeni ostaje bez mogućnosti da ostvari svoja prava.

⁷ Krivični zakonik, član 112, stav 32

⁸ Zakonik o krivičnom postupku, član 500

Nadležne institucije, takođe, u određenom broju slučajeva ne mogu da dođu do informacija o licima koja stoje iza lažnih, anonimnih profila, jer se dešava da **ne dobijaju podatke od platformi** putem kojih su pretnje upućene. Da bi se došlo do podataka o osobama iza anonimnih profila, u nekim slučajevima je neophodno proći kroz dugotrajan postupak **međunarodne pravne pomoći**.

Problem predstavlja i sama primena već postojećih zakonskih rešenja, odnosno njihovog tumačenja. Iako postojeća zakonska rešenja pružaju dovoljnu zaštitu, postoji mogućnost unapređenja, pre svega u procesnom delu.

Naime, jedan od najvećih problema jeste tumačenje **pretnje** u okviru krivičnog dela **Ugrožavanje sigurnosti**. U samom zakonu **ne postoji definicija pretnje**, ali se kroz praksu utvrdilo da je sudije i tužioci usko tumače, te da mora da bude direktna, ozbiljna i ostvariva, kako bi bila procesuirana. Ukoliko **nije direktno izrečena, ne smatra se pretnjom** u sklopu ovog krivičnog dela, pa u pojedinim slučajevima u kojima se novinari osećaju veoma ugroženo i strahuju za sebe ili svoju porodicu, po mišljenju nadležnih nema elemenata krivičnog dela, jer pretnja nije upućena direktno, nije dovoljno ozbiljna ili ostvariva⁹.

Na inicijativu Stalne radne grupe i OEBS-a, 2021. godine profesor Krivičnog prava Zoran Stojanović je dao mišljenje o izmenama i dopunama KZ-a u cilju šire krivičnopravne zaštite novinara. Ovim izmenama **pojedina krivična dela bi bila proširena** tako da se pod njih mogu podvesti slučajevi koji nisu mogli da se podvedu pod krivično delo Ugrožavanje sigurnosti ili neko drugo krivično delo, a u kojima je bezbednost novinara bila veoma ozbiljno dovedena u opasnost. Ministarstvo pravde je usvojilo predloge i oni su poslani na javnu raspravu, ali su naišli na mnogobrojne kritike pojedinih advokata, novinara i predstavnika civilnog društva. Zbog toga se zatražilo produženje javne rasprave, a zatim i pomeranje razmatranja izmena u redovnoj proceduri kada se budu radile izmene celog Krivičnog zakonika. Do izmena Krivičnog zakonika još nije došlo, a prema informacijama dobijenim na okruglom stolu održanom 2022. godine, radna grupa za izmene ovog zakona nije razmatrala izmene zakonika u delu koji se odnosi na novinare¹⁰.

■ Imovinskopravni zahtev u toku krivičnog postupka

Još jedna od mogućnosti koje pruža zakon, a koju novinari ne poznaju u dovoljnoj meri, jeste **podnošenje imovinskopravnog zahteva**¹¹ u slučaju da je izvršenjem krivičnog dela oštećenom pričinjena **materijalna ili nematerijalna šteta**. Oštećeni tako imaju pravo da zahtevaju nadoknadu za uništenja imovine, ali i za duševni bol zbog povrede prava koja se odnose na ličnost. Imovinskopravni zahtev može se podneti i zbog povraćaja stvari ili poništaja određenog pravnog posla. Zahtev može da se podnese najkasnije do završetka glavnog pretresa pred prvostepenim sudom, što znači da se može podneti, u zavisnosti od faze postupka, najpre tužilaštvu, a nakon podizanja optužnice i sudu.

O imovinskopravnom zahtevu odlučuje sud, a zahtev može biti u krivičnom postupku dosuđen u potpunosti ili delimično. U slučajevima kada je zahtev dosuđen delimično, sud može ostatak uputiti na parnični postupak. U određenim situacijama, sud može uputiti oštećenog i da zahtev u celini ostvari u parničnom postupku.

⁹ Slučaj novinara Južnih vesti: nakon komentarisanja postupka Hitne pomoći u Nišu, putem društvene mreže Facebook novinaru je upućen komentar: „Novinarčiću, dao bih ti metak u čelo“. Tužilaštva su istakla da je komentar izgovoren "u kondicionalu", te da se, imajući to u vidu, navedeni komentari ne mogu smatrati kvalifikovanom pretnjom. NUNS, Analiza člana 138, stav 3 Krivičnog zakonika, str. 5. <https://nuns.rs/media/2021/04/Studija-slucaja-II-Ugrozavanje-sigurnosti-novinar-a-KZ-1383-.pdf>

¹⁰ Zapisnik sa okruglog stola "Zaštita bezbednosti novinara kroz izmene Krivičnog zakonika – možemo li do konsenzusa?", organizovanog od strane Slavko Ćuruvija fondacije (SĀF) i Koalicije za slobodu medija (Asocijacija medija, Asocijacija onlajn medija (AOM), Nezavisno društvo novinara Vojvodine (NDNV), Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS), Poslovno udruženje Asocijacija lokalnih i nezavisnih medija „Lokal Pres“ i Slavko Ćuruvija fondacija)

¹¹ Zakonik o krivičnom postupku, članovi 252 - 260

■ Povreda ugleda i časti

Novinari su često mete kampanja blaćenja u pojedinim medijima, a beleže se i slučajevi otvaranja portala i stranica na društvenim mrežama koje su služile urušavanju ugleda pojedinih novinara. Novinari o kojima su **iznošene neistinite informacije koje mogu da povrede njihov ugled i čast** mogu da traže zaštitu prava u parničnom postupku.

Zakon o javnom informisanju i medijima propisuje da nije dopušteno objavljivanje informacija kojima se vrši povreda časti, ugleda ili pieteteta, odnosno lice prikazuje u lažnom svetlu pripisivanjem osobina ili svojstava koje ono nema, odnosno odricanjem osobina ili svojstava koje ima, ako interes za objavljivanje informacije ne preteže nad interesom zaštite dostojanstva i prava na autentičnost, a naročito ako se time ne doprinosi javnoj raspravi o pojavi, događaju ili ličnosti na koju se informacija odnosi.

Novinari, kao i drugi građani, mogu pred sudom tražiti da se u medijima koji su o njima pisali objavi njihov odgovor na iznete informacije, kao i da se odgovornom uredniku naredi da objavi ispravku informacije kao neistinite, nepotpune ili netačno prenete.

U ovim parničnim postupcima se može zahtevati i da sud utvrdi da li je objavljivanjem informacije povređeno pravo ili interes tužioca, zabrana ponovnog objavljivanja informacije, kao i predaja zapisa, uklanjanje ili uništenje objavljenog zapisa (brisanje video zapisa, brisanje audio zapisa, uništenje negativa, odstranjenje iz publikacija i slično).

Takođe, zakon propisuje pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete licu na koje se odnosi neistinita informacija ili informacija čije je objavljivanje u skladu sa zakonom zabranjeno ako zbog njenog objavljivanja trpi štetu. Lice ima pravo na nematerijalnu štetu zbog duševne boli u slučajevima objavljivanja neistinitih informacija kojima su povređeni ugled i čast.

Ova prava ostvaruju se pred Višim sudom u Beogradu koji je isključivo nadležan u ovim slučajevima kada je povreda učinjena putem medija, postupak za naknadu štete je hitan, a tužba može da se podnese u roku od šest meseci od dana objavljivanja informacije.

■ Govor mržnje

Pored iznošenja neistinitih informacija, novinari mogu biti izloženi i govoru mržnje. **Zabrana govora mržnje propisana je u nekoliko zakona:** Zakonu o zabrani diskriminacije, Zakonu o javnom informisanju i medijima i Zakonu o elektronskim medijima, a prožima se kroz krivična dela izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti i Rasna i druga diskriminacija propisana Krivičnim zakonikom.

Zakon o zabrani diskriminacije propisuje mogućnost sudske zaštite u slučaju diskriminacije u parničnom postupku koji je hitan. Tužbom se može tražiti, između ostalog, naknada materijalne i nematerijalne štete i objavljivanje presude.

Tužbu može podneti lice koje je pretrpelo diskriminaciju, ali i Poverenik za zaštitu ravnopravnosti i organizacija koja se bavi zaštitom ljudskih prava, odnosno prava određene grupe lica.

Zakonom o javnom informisanju i medijima, u slučaju govora mržnje mogu se podneti tužbe i zahtevati utvrđivanje da je objavljivanjem informacije/zapisa povređeno pravo, odnosno interes; popuštanje objavljivanja, kao i zabrana ponovnog objavljivanja informacije/zapisa i predaja zapisa, uklanjanje ili uništenje objavljenog zapisa.

Pored ovih mehanizama postoje **i regulatorna i samoregulatorna tela koja mogu da reaguju** u slučajevima kada se vređa dostojanstvo ličnosti i/ili iznosi govor mržnje. Žalba na rad elektronskih medija podnosi se Regulatornom telu za elektronske medije, a na rad štampanih i onlajn medija samoregulatornom Savetu za štampu.

■ Prekršaji

Pojedini incidenti koji nemaju obeležja krivičnih dela **mogu imati elemente prekršaja** propisanih Zakonom o javnom redu i miru. Prekršajni postupak može pokrenuti sam oštećeni, ali i javni tužilac i drugi ovlašćeni organ¹². Često u praksi prekršajni postupak pokreće Ministarstvo unutrašnjih poslova.

Oštećeni koji je podneo zahtev za pokretanje prekršajnog postupka ima položaj stranke u postupku¹³. Prekršajni postupak je regulisan Zakonom o prekršajima, a neki od prekršaja su: **Nepristojno, drsko i bezobzirno ponašanje, Vređanje, vršenje nasilja, pretnja ili tuča i drugi prekršaji, Svađa, vika i buka na javnom mestu.**

■ Tehnički napadi na medije

Deo Krivičnog zakonika obrađuje krivična **dela protiv bezbednosti računarskih podataka**. Nije predviđena posebna zaštita novinara i medija, ali oni svakako mogu biti meta ovih napada. Neka od krivičnih dela koja po evidenciji tužilaštva jesu učinjena na štetu medija su: **Oštećenje računarskih podataka i programa, Računarska prevara, Sprečavanje i ograničavanje pristupa javnoj računarskoj mreži, Neovlašćeni pristup zaštićenom računaru, računarskoj mreži i elektronskoj obradi podataka.**

Zakonom o informacionoj bezbednosti iz 2016. godine, osim zaštite od bezbednosnih rizika, uređuju se i odgovornosti pravnih lica prilikom upravljanja i korišćenja informaciono-komunikacionih sistema, određuju se nadležni organi za sprovođenje mera zaštite, koordinaciju između činilaca zaštite i praćenje pravilne primene propisanih mera zaštite¹⁴. Međutim, u regulativi **mediji i dalje nisu prepoznati kao deo kritične infrastrukture** odnosno kao informaciono-komunikacioni sistemi od posebnog značaja, a ne spominju se ni u novoj Strategiji razvoja informacionog društva i informacione bezbednosti za period od 2021. do 2025. godine. Zakonom je osnovan Nacionalni centar za prevenciju bezbednosnih rizika (CERT).

Analize su pokazale da su neophodne određene izmene Zakona o informacionoj bezbednosti kako bi se prevazišle nejasnoće, unapredio sistem u slučaju odgovora na incidente i revidirala lista utvrđenih operatora informaciono-komunikacionih sistema koji pružaju usluge od posebnog značaja da bi se uključili oni trenutno izostavljeni.

ODSUSTVO ODGOVORNOSTI ZA NAPADE NA NOVINARE I MEDIJE

Novinari su sve više **izloženi latentnim napadima i pritiscima u kojima nema elemenata za neku vrstu odgovornosti i kazne**, već se koriste pojedine rupe u zakonima kako bi im se poslala poruka da ne pišu o posebno osetljivim temama poput kriminala ili korupcije. Posebno je zabrinjavajuće kada takvi napadi i etiketiranja dolaze od visokih državnih funkcionera i političara¹⁵. Takav model ponašanja preuzimaju i građani i jasno se vidi, po načinu i retorici

¹² Zakon o prekršajima, član 179. Prema Zakonu, ovlašćeni organi, pored javnog tužioca su i: organi uprave, ovlašćeni inspektori i drugi organi i organizacije koji vrše javna ovlašćenja u čiju nadležnost spada neposredno izvršenje ili nadzor nad izvršenjem propisa u kojima su prekršaji predviđeni.

¹³ Zakon o prekršajima, član 180

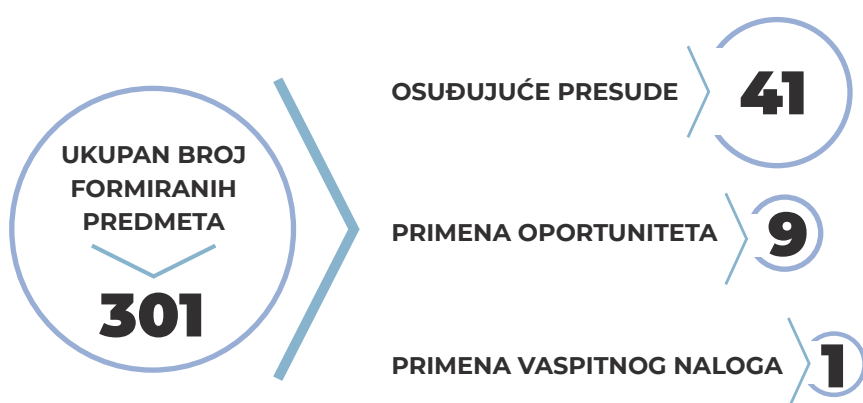
¹⁴ Zakon o informacionoj bezbednosti, član 1

¹⁵ Slavko Čuruvija fondacija, "Vučić proziva novinare po istom šablonu: red cinizma i kritike, red pohvala samom sebi i samosažaljenja", oktobar, 2022. <https://www.slavkocuruvijafondacija.rs/vucic-proziva-novinare-po-istom-sablonu-red-cinizma-i-kritike-red-pohvala-samom-sebi-i-samosazaljenja/>

upućenih pretnji, isti obrazac kao onaj koji imaju funkcioneri. Ta negativna retorika se rapidno širi po društvenim mrežama i drugim platformama, a u nekim slučajevima može da se pretvori u govor mržnje i ozbiljne pretnje smrću.

Jedan od većih problema je **nedovoljno kažnjavanje počilaca** ovih krivičnih dela kada su u pitanju dela koja tužilaštvo goni po službenoj dužnosti. Prema podacima iz evidencije Republičkog javnog tužilaštva od 2019. do kraja marta 2023. godine, formirano je 307 predmeta po krivičnim delima učinjenim na štetu novinara, doneta je 41 osuđujuća presuda, u devet predmeta je primenjen oportunitet, a u jednom slučaju primenjen je vaspitni nalog jer je u pitanju maloletni počilac.

KAŽNJAVANJE NAPADA NA NOVINARE OD 2019. DO KRAJA MARTA 2023.

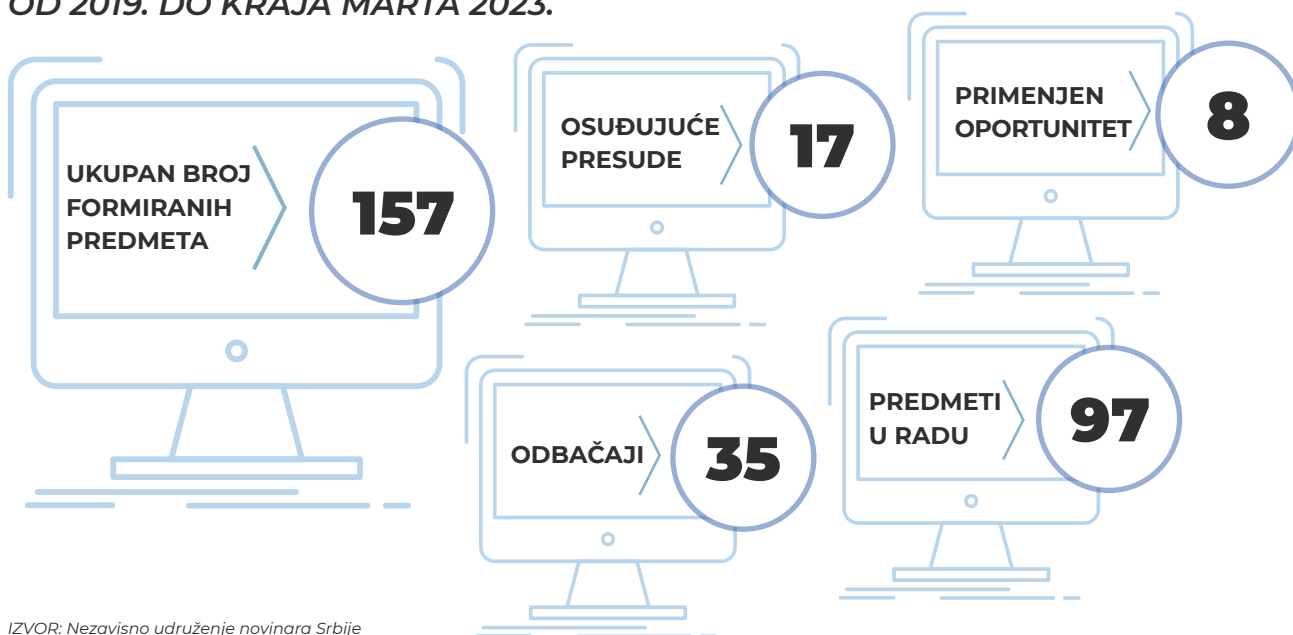

Kada su u pitanju krivična dela učinjena na štetu novinara putem interneta, koja se vode pred Tužilaštvom za visokotehnoški kriminal, u istom periodu je formirano ukupno 157 predmeta. Doneto je 17 osuđujućih presuda, dok je u osam predmeta primenjen oportunitet¹⁶. U 35 slučajeva doneto je rešenje o odbačaju krivične prijave ili službena beleška da nema mesta pokretanju krivičnog postupka. Preostalih 97 slučajeva nalaze se u različitim fazama postupka pred tužilaštvom, a od toga je 28 u evidenciji nepoznatih počilaca, što nije zanemarljiv broj predmeta.

Analizom slučajeva iz evidencija možemo videti da je **ubedljivo najčešća kazna uslovna osuda**, pa je tako od 17 osuđujućih presuda, u 14 izrečena uslovna osuda, a u tri efektivna kazna zatvora. U jednom slučaju izrečena je kazna od godinu dana kućnog zatvora bez elektronskog zatvora (uz meru bezbednosti zabrane prilaska i komunikacije sa oštećenim), dok su u druga dva slučaja izrečene kazne zatvora na 6 meseci (uz meru bezbednosti oduzimanja predmeta) i na godinu dana.

¹⁶ Oportunitet je institut krivičnog prava koji je regulisan u članu 283 Zakonika o krivičnom postupku, prilikom čije primene tužilaštvo odbacuje krivičnu prijavu protiv osumnjičenog ukoliko on prethodno ispuni obavezu koju je u skladu sa zakonom preuzeo, kao što je npr. uplata određenog iznosa u humanitarne svrhe, obavljanje određenog društvenokorisnog ili humanitarnog rada...

PROCESUIRANJE NAPADA NA NOVINARE PUTEM INTERNETA OD 2019. DO KRAJA MARTA 2023.

IZVOR: Nezavisno udruženje novinara Srbije

MEHANIZMI ZAŠTITE U SLUČAJEVIMA UGROŽAVANJA FIZIČKE BEZBEDNOSTI

Problemi bezbednosti novinara i medija na koje su ukazivala novinarska i medijska udruženja, iziskivao je preduzimanje mere i na nivou države. Srbija je jedna od zemalja koja je u poslednjih nekoliko godina uspostavila možda i najviše mehanizama za zaštitu. Međutim, situacija i dalje nije na zadovoljavajućem nivou, iako u nekim segmentima ima napretka.

Uspostavljeni mehanizmi ne odnose se posebno na ugrožavanje bezbednosti u onlajn sferi, već se odnose generalno na bezbednost novinara. Mehanizmi koji stoje na raspolaganju novinarima i medijima su:

1. Stalna radna grupa za bezbednost

Formirana je u januaru 2017. godine u skladu sa Akcionim planom za poglavlje 23 u pregovorima za pristupanje Evropskoj uniji. Čine je predstavnici Republičkog javnog tužilaštva, Ministarstva unutrašnjih poslova i šest medijskih i novinarskih udruženja (Udruženje novinara Srbije, Nezavisno udruženje novinara Srbije, Nezavisno društvo novinara Vojvodine, Asocijacija medija, Asocijacija onlajn medija i Asocijacija nezavisnih onlajn medija) i sastaje se na svaka tri meseca, a po potrebi i češće. Od potpisivanja Sporazuma i formiranja Stalne radne grupe bilo je dosta uspona i padova u radu, u jednom trenutku je 5 medijskih i novinarskih udruženja zamrzlo svoje učešće u radu grupe i zahtevali su ispunjenje određenih uslova¹⁷.

2. Sistem kontakt tačaka za prijavljivanje i razmenu informacija o slučajevima napada

Predstavnici Republičkog javnog tužilaštva, Ministarstva unutrašnjih poslova i šest medijskih i novinarskih udruženja uspostavili su mehanizam putem kojeg je moguće lakše prijavljivanje slučajeva učinjenih na štetu novinara i drugih medijskih radnika i odredile lica za kontakt

¹⁷ NUNS, Indikatori za nivo slobode medija i bezbednosti novinara 2018, Srbija, Beograd, 2019, str. 30. <https://safejournalists.net/wp-content/uploads/2018/12/Ceo-izve%C5%A1taj-Indikatori-za-nivo-slobode-medija-i-bezbednost-novinar-a-Srbija-2018.pdf>

i koordinaciju postupanja, tzv. kontakt tačke. Broj kontakt tačaka vremenom je rastao: od prvobitnih pet u četiri Apelaciona javna tužilaštva i Posebnom javnom tužilaštvu za visokotehnološki kriminal, došlo se do 115 kontakt tačaka u tužilaštvima širom Srbije, dok u policiji ima oko 100 kontakt tačaka u policijskim stanicama širom Srbije. Kontakt tačke služe pre svega za prijavljivanje slučajeva ugrožavanja bezbednosti novinara, ali i za razmenjivanje informacija o određenim slučajevima.

3. Vladina radna grupa za zaštitu i bezbednost novinara

Vlada Republike Srbije u decembru 2020. godine osnovala je Radnu grupu za bezbednost i zaštitu novinara. U odluci o osnivanju ove radne grupe navodi se kao zadatak da se podigne efikasnost reagovanja u slučajevima napada na novinare, kao i praćenje radnji preduzetih u cilju zaštite njihove bezbednosti. Pored predstavnika Stalne radne grupe, u ovoj grupi se nalaze i predstavnici kabineta predsednice Vlade, ministarstava, drugih udruženja, sindikat, ombudsman, kao i predstavnik fondacije Konrad Adenauer u Srbiji¹⁸. Predviđeno je da se grupa jednom mesečno sastaje sa predsednicom Vlade i ministarkom za kulturu i informisanje. Iako od početka nije bila potpuno jasna ideja formiranja ove grupe, imajući u vidu da već postoji Stalna radna grupa, kao i šta će tačno biti njene aktivnosti, novinarska i medijska udruženja su videla mogućnost da se kroz ovu radnu grupu utiče na celokupnu atmosferu u društvu i na političare i funkcionere da promene svoju retoriku u odnosu na novinare i medijske radnike. Međutim, i pored postojanja ove radne grupe, javni funkcioneri su nastavili sa targetiranjem novinara i medija, a potpuno odsustvo reakcije predstavnika vlasti u Radnoj grupi na slučaj povezivanja istraživačkog portala KRIK sa kriminalnim klanom dovelo je do toga da pet medijskih i novinarskih udruženja istupi iz Radne grupe. Radna grupa je nastavila sa radom.

4. Sporazum sa Zaštitnikom građana i Platforma za evidenciju slučajeva ugrožavanja bezbednosti i pritisaka na novinare i ostale medijske aktere

Zaštitnik građana je pokrenuo inicijativu za potpisivanje sporazuma sa medijskim i novinarskim udruženjima i sindikatima, čiji je glavni cilj uspostavljanje platforme za evidenciju slučajeva, ali i doprinos delotvornijem postupanju nadležnih organa tako što će Zaštitnik građana u tim slučajevima koristiti sva ovlašćenja i nadležnosti koje ima na osnovu zakona. Sporazumom je predviđeno da Zaštitnik građana u okviru svojih nadležnosti sačinjava izveštaje na osnovu informacija iz evidencije, koji bi trebalo da sadrže i informacije o postupanju i merama koje su preduzeli nadležni organi. Ti izveštaji bi trebalo da se šalju Narodnoj skupštini i međunarodnim organizacijama. Napravljena je kategorizacija, počelo se sa popunjavanjem baze, ali dalje od toga se nije otišlo.

5. Pravna pomoć i prijavljivanje slučajeva putem novinarskih i medijskih udruženja

Novinarska i medijska udruženja pružaju pravnu podršku novinarima i medijima kroz prijavljivanje slučajeva, davanje pravnih saveta i zastupanja putem advokatskih kancelarija. NUNS je u februaru 2023. godine pokrenuo telefon 24/7 za hitnu prijavu napada, pretnji i pritisaka na medijske profesionalce i za dalju pravnu i psihološku podršku.

Asocijacija nezavisnih elektronskih medija je u martu 2021. godine otvorila SOS telefon koji je novinarima i medijskim radnicima dostupan 24/7 i na koji mogu da prijave kada smatraju

¹⁸ Radnu grupu su činili predstavnici Kabineta predsednice Vlade, Ministarstva kulture i informisanja, Ministarstva spoljnih poslova, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva pravde, Ministarstva za evropske integracije, Zaštitnika građana, Republičkog javnog tužilaštva, Udruženja sudija i tužilaca Srbije, Asocijacije nezavisnih elektronskih medija, Nezavisnog društva novinara Vojvodine, Asocijacije onlajn medija, Nezavisnog udruženja novinara Srbije, Asocijacije medija, Sindikata novinara Srbije, Asocijacije lokalnih nezavisnih medija Local Press, Udruženja radio-stanica RAB i Fondacije Konrad Adenauer u Republici Srbiji.

da im je bezbednost ugrožena. Kada su u pitanju slučajevi koji se gone po službenoj dužnosti, upućuju novinare na nadležne kontakt tačke, a ukoliko je reč o delima koja se gone po privatnim tužbama, novinare informišu kako se piše tužba ili se upućuju na pravnu pomoć drugih udruženja. Na mesečnom nivou SOS linija primi između 40 i 60 poziva, dok se putem uspostavljenog mehanizma kontakt tačaka primi desetak.

6. Komisija za razmatranje činjenica do kojih se došlo u istragama koje su vođene povodom ubistava novinara

Vlada Republike Srbije je zbog nerešena tri ubistva novinara osnovala Komisiju za razmatranje činjenica do kojih se došlo u istragama koje su vođene povodom ubistava novinara. Osnovni zadaci Komisije su da utvrdi plan i dinamiku istraga, ostvari saradnju sa organima nadležnim za vođenje tih istraga, da sačini pregled vođenih istraga, daje mišljenje o delotvornom načinu na koji bi se vođenje istrage moglo unaprediti i da predlaže konkretne mere koje bi trebalo preduzeti. Dva od tri ubistva, Milana Pantića i Dragoslave Dade Vujasinović, i dalje nisu rešena, nalaze se u predistražnoj fazi, dok je u slučaju ubistva Slavka Ćuruvije po drugi put doneta prvostepena osuđujuća presuda. U slučaju ubistva Milana Pantića, Komisija je došla do krucijalnih novih saznanja značajnih za dalji tok postupka, ali tužilaštvo i dalje ne preduzima naredne korake. U avgustu 2018. godine, Vlada je donela odluku o proširenju nadležnosti Komisije na slučajeve ubistava i nestanaka novinara na Kosovu i Metohiji u periodu od 1998. do 2001. godine i ubistava novinara u sukobima u SFRJ u periodu od 1991. do 1995. godine.

POSTUPANJE PREMA OŠTEĆENIMA – SEKUNDARNA VIKTIMIZACIJA

Poseban problem predstavlja odnos institucija prema oštećenima u toku samog postupka. Novinari, a **posebno novinarke, izloženi su i sekundarnoj viktimizaciji**. Novinarke su veoma često, pored primarnih pretnji, izložene i rodno zasnovanom nasilju, seksističkim i mizoginim izjavama. Pored toga, novinari se u toku samog postupka ponovo susreću sa istim porukama, komentarima i pretnjama, što posebno kod žena može – zbog vrste pretnji – produžiti viktimizaciju i dodatno uticati na njih. Mere zaštite koje se pružaju novinarima i novinarkama kao oštećenima nisu adekvatne¹⁹, a u toku samog postupka pored ponovnog susretanja sa pretnjama, susreću se i sa osobom koja je te pretnje uputila, pa se često dešava da novinari, a još češće novinarke, odustaju od prijave ovakvih slučajeva²⁰.

Ministarstvo unutrašnjih poslova je usvojilo **interne akte za postupanje pripadnika policije sa žrtvama krivičnih dela** u vezi sa unapređenjem položaja žrtava i svedoka krivičnih dela. Ovakve mere bi trebalo da doprinesu podizanju svesti i odgovornosti, ali i smanjenju sekundarne viktimizacije promenom odnosa prema žrtvama. Svi policijski službenici bi trebalo da primenjuju uputstva propisana ovim dokumentima prilikom procene rizika ranjivosti i određivanja potrebnih zaštitnih mera prema žrtvi.

CENTRI ZA PREVENCIJU BEZBEDNOSNIH RIZIKA U INFORMACIONO-KOMUNIKACIONIM SISTEMIMA

Zakon o informacionoj bezbednosti predviđa određene **mehanizme za prevenciju bezbednosnih rizika** u informaciono-komunikacionim sistemima. Njime je osnovan Nacionalni centar za prevenciju bezbednosnih rizika u ovim sistemima (Nacionalni CERT), koji obavlja poslove koordinacije, prevencije i zaštite od bezbednosnih rizika na nacionalnom nivou. Za

¹⁹ NUNS, Indikatori za nivo slobode medija i bezbednosti novinara 2021. Srbija, 2022, Beograd, str. 33.

²⁰ NUNS, Onlajn napadi na novinarke, 2020, Beograd, str. 36. <https://nuns.rs/media/2021/02/onlajn-napadi-na-novinarke.pdf>

poslove Nacionalnog CERT-a nadležna je Regulatorna agencija za elektronske komunikacije i poštanske usluge²¹. Zakonom je predviđeno i osnivanje posebnih CERT-ova.

Pored Nacionalnog CERT-a, u Srbiji je registrovano još 14 CERT-ova²². Najznačajniji CERT koji prati i analizira pretnje po **bezbednost infrastrukture onlajn i građanskih medija u Srbiji je Share CERT**. Ovaj centar, između ostalog, pruža pomoć u prepoznavanju i prevenciji pretnji, obezbeđuje pravnu asistenciju u procesuiranju sajber incidenata i komunicira sa nadležnim institucijama.

Zakonom²³ je propisana procedura prijavljivanja incidenata u IKT sistemima koji mogu da imaju značajan uticaj na narušavanje informacione bezbednosti. Ovi **incidenti prijavljuju se preko veb stranice ministarstva nadležnog za poslove informacione bezbednosti** ili Nacionalnog CERT-a. Završni izveštaj o incidentu se dostavlja obaveštenom organu u roku od 15 dana od dana prestanka incidenta, a zakonom je propisano da on obavezno sadrži vrstu i opis incidenta, njegovo vreme i trajanje, posledice koje je incident izazvao, preduzete aktivnosti radi otklanjanja posledica i, po potrebi, druge relevantne informacije. Vlada, na predlog Nadležnog organa, uređuje postupak obaveštavanja o incidentima, listu, vrste i značaj incidenata prema nivou opasnosti, postupanje i razmenu informacija o incidentima, a ukoliko je incident od interesa za javnost, mogu se objaviti informacije o incidentu, nakon savetovanja sa operatorom IKT sistema od posebnog značaja u kome se incident dogodio.

Takođe, istim zakonom predviđeno je i da Vlada Srbije formira Telo za koordinaciju poslova informacione bezbednosti²⁴, a u cilju ostvarivanja saradnje i usklađenog obavljanja poslova u funkciji unapređenja informacione bezbednosti, kao i iniciranja i praćenja preventivnih i drugih aktivnosti u oblasti informacione bezbednosti. U sastav ovog tela ulaze predstavnici ministarstava nadležnih za poslove informacione bezbednosti, odbrane, unutrašnjih poslova, spoljnih poslova, pravde, predstavnici službi bezbednosti, Kancelarije Saveta za nacionalnu bezbednost i zaštitu tajnih podataka, Generalnog sekretarijata Vlade, Narodne banke Srbije, Centra za bezbednost IKT sistema u organima vlasti i Nacionalnog centra za prevenciju bezbednosnih rizika u IKT sistemima. Zakonom je predviđena i mogućnost da se formiraju i stručne radne grupe u okviru ovog tela radi unapređenja pojedinih oblasti informacione bezbednosti.

²¹ Zakon o informacionoj bezbednosti, član 14.

²² Evidencija posebnih CERT-ova: <https://www.cert.rs/rs/evidencija-certova.html>

²³ Zakon o informacionoj bezbednosti, član 11

²⁴ Ibid, član 5

ZAKLJUČAK

Novinari se suočavaju sa brojnim pritiscima, a intenzitet i količina tih pretnji i uznemiravanja veći su na internetu i društvenim mrežama nego u stvarnom okruženju. Ugrožavanje bezbednosti utiče na mentalno zdravlje novinara. Konstantni pritisci koje trpe utiču i na njihov privatni život, kao i život njihovih porodica, a pritisci i promene koje su pratile pandemiju korona virusa dodatno su uticali na mentalno zdravlje novinara.²⁵

Pretnje u digitalnom prostoru mogu biti posebno zabrinjavajuće jer novinari i novinarke ne znaju ko iza njih stoji. Dodatni problem predstavlja i sekundarna viktimizacija, jer oštećeni novinari i novinarke, posle podnošenja krivične prijave, moraju da se suoče sa osobom koja im je pretila i pred njom iznose pojedine lične podatke. Neophodno je podizanje svesti o ovoj temi, posebno među predstavnicima nadležnih institucija, kao i razmatranje mogućnosti izmena zakonskih i podzakonskih akata u cilju adekvatnijeg odnosa nadležnih u postupcima u kojima su oštećeni novinari i novinarke.

U nekim medijima redakcije pružaju podršku novinarima izloženim napadima, ali u manjim, a pogotovo malim lokalnim medijima, novinari se teško suočavaju sa ovakvim problemima, nemaju pravnu i finansijsku pomoć, a zbog okruženja u kojem žive i rade često se povlače, ne prijavljuju pretnje i odustaju od pisanja određenih tema.

U medijima retko postoje određeni protokoli kada je u pitanju bezbednost novinara, pretnjama se bave sporadično, ponekad uz podršku novinarskih i medijskih udruženja.

Još jedna od stvari koje utiču i na samo mentalno zdravlje novinara jeste sekundarna viktimizacija kojoj su izloženi oštećeni novinari, kako od strane organa gonjenja tako i od samog društva i okruženja, pogotovo u onlajn sferi.

Jedan od najvećih problema na koje je ova studija pokušala da ukaže jeste sve alarmantniji trend „normalizacije“ onlajn uznemiravanja novinara i novinarki u Srbiji. Iako brojna međunarodna i nacionalna istraživanja o nasilju nad novinarima i novinarkama u digitalnom medijskom okruženju ukazuju na to da broj pretnji, uvreda i pritisaka raste iz godine u godinu, novinari i novinarke u Srbiji najčešće smatraju da to sa čim se suočavaju na društvenim mrežama i onlajn platformama ulazi „u opis posla“, da je to „cena“ koju plaćaju za posao koji obavljaju i da je to neka vrsta „normalnog“ okruženja u kome rade i izveštavaju. Pretnje, uvrede i govor mržnje na društvenim mrežama su skoro normalizovani kao svakodnevna pojava.

Tome u prilog govori i podatak da i sami novinari iz istraživanja takve uvrede i pretnje retko prijavljuju, što ukazuje na to da ili ne poznaju mehanizme koji bi im pomogli da takve napade prijave ili u samim redakcijama nema razvijenih i institucionalizovanih mehanizama podrške ili da veruju da ih država i nadležne institucije ne mogu zaštititi na efikasan i pravedan način, pa su i oni sami na kraju to prihvatili kao nešto „normalno“.

Drugi važan problem koji osvetljava ova studija jeste apsolutno odsustvo novinarske solidarnosti u medijskim redakcijama širom Srbije i jako prisustvo brojnih predrasuda i stigme sa kojom se u svom okruženju suočavaju novinarke i novinari koji su izloženi onlajn uznemiravanju. Iako dobijaju podršku unutar redakcije, većina novinara i novinarki ostaje bez šire podrške medijske zajednice, što posredno utiče na njihov profesionalni život.

²⁵ <https://balkansmedia.org/bs/korisni-savjeti-i-alati/pandemija-je-pogorsala-mentalno-zdravlje-novinaraki>

Pored toga, alarmantno je koliko novinari i novinarke nemaju poverenja u institucionalni sistem zaštite ni u nadležno tužilaštvo ili sudove, pa su u većini slučajeva prepušteni sami sebi i sopstvenim mehanizmima samozaštite na internetu i digitalnim platformama, pa tako neki imaju stav „bolje da ne vidim šta se o meni piše na Tviteru“. Novinari i urednici se zato mahom okreću javnosti u koju još jedino imaju poverenja, nadajući se da će ih javno pisanje o napadima i pretnjama koje doživljavaju spasiti gorih posledica ili eventualne eskalacije pretnji.

Iz podataka se vidi da veliki broj napada na novinare i novinarke dolazi putem interneta, ali praksa pokazuje da je potrebno uskladiti krivično zakonodavstvo i druge zakone sa dešavanjima u digitalnom prostoru, kako bi se ovi napadi procesuirali. Neophodno je razmotriti mogućnost izmena Krivičnog zakonika uvođenjem novih oblika krivičnih dela kako bi se osigurala veća bezbednost novinara ili razmotriti mogućnost da se šire tumače pojedina krivična dela u okviru postojećeg zakonodavstva, kako bi došlo do promena dosadašnje sudske prakse.

Pokazuje se i da se u određenoj meri koriste uspostavljeni mehanizmi prijavljivanja pretnji i napada i razmene informacija putem kontakt tačaka, ali je neophodno unapređivati sistem kroz obuke, posebno upoznavanjem novih kontakt tačaka sa celokupnim mehanizmom, kada dođe do promena. Takođe, potrebno je upoznati novinare i novinarke sa postojećim mehanizmima i pravima koja im stoje na raspolaganju i ohrabriti ih da ih koriste i ostvare svoja prava.

Napadi, pritisci i targetiranje novinara i novinarki često kreće od političara i javnih funkcionera. Usled takvih vrsta targetiranja, novinari i mediji su izloženi velikom broju uznemiravanja, posebno putem interneta i društvenih mreža. Neophodno je da se javni funkcioneri i političari uzdrže od ponašanja i govora kojima se podstiče ugrožavanje bezbednosti novinara. Javni zvaničnici moraju javno da osuđuju takve napade i pretnje i da stvaraju povoljnije okruženje za rad novinara i medija.

PREPORUKE

1. Ojačati saradnju između država, tehnološkog sektora, civilnog društva i organizacija kako bi se efikasno bavili onlajn napadima kroz partnerstva.
2. Istrage svih krivičnih dela učinjenih u onlajn prostoru preduzeti hitno u skladu sa obaveznim uputstvom jer samo brza i adekvatna reakcija nadležnih organa može doprineti efikasnom otkrivanju i kažnjavanju počinitelaca.
3. Uskladiti domaće zakone sa novim EU zakonima u što kraćem mogućem roku: Zakon o digitalnim uslugama (DSA) i Zakon o digitalnim tržištima (DMA), koji čine set novih pravila koja bi trebalo, između ostalog, da doprinesu stvaranju bezbednijeg digitalnog prostora, u kojem su zaštićena osnovna prava svih korisnika digitalnih usluga, pa samim tim i novinara.
4. Implementirati aktivnosti predviđene Medijskom strategijom u duhu u kom su one napisane, a koje se odnose na:
 - analizu regulatornog okvira u cilju definisanja potencijalnih izmena Krivičnog zakonika i zakona koji uređuje krivični postupak;
 - edukaciju u oblasti zaštite bezbednosti novinara, i to: predstavnika sudske vlasti, Republičkog javnog tužilaštva, Ministarstva unutrašnjih poslova i advokata, ali i novinara i medijskih radnika, a koja uključuje rodno osetljiv sadržaj o bezbednosti novinara i medijskih radnika;
 - podizanje svesti o izloženosti novinara i medijskih radnika seksualnom uznemiravanju, psihičkom i drugim oblicima zlostavljanja, kao i o neophodnosti uspostavljanja sigurnog okruženja i odlučnog reagovanja na svaki oblik uznemiravanja ili nasilja;
 - edukaciju novinara i medijskih radnika o bezbednosnim rizicima u onlajn prostoru u cilju prevencije i bolje pripreme za zaštitu i sprečavanje takvih napada, u saradnji sa postojećim centrima za prevenciju bezbednosnih rizika u IKT sistemima (CERT);
 - unapređenje kadrovskih, organizacionih i tehničkih kapaciteta državnih organa u cilju boljeg prepoznavanja i adresiranja bezbednosnih pretnji u onlajn okruženju, uključujući i rodno specifične pretnje;
 - edukaciju sudija, javnih tužilaca, advokata kao i relevantnih ministarstava o oblicima ugrožavanja informacione bezbednosti novinara i medija, takođe uključujući sadržaje o rodno specifičnim rizicima i pretnjama.
5. Izmene Zakona o informacionoj bezbednosti kako bi se prevazišle nejasnoće, unapredio sistem u slučaju odgovora na incidente i revidirala lista utvrđenih operatera informaciono-komunikacionih sistema koji pružaju usluge od posebnog značaja, kako bi se uključili oni trenutno izostavljeni.
6. Vratiti posebne evidencije o napadima na internet stranice medija u Republičko javno tužilaštvo; one su uspostavljene posebnim uputstvom 2015. godine, ali je to prestalo da važi 2020. godine sa donošenjem novog obaveznog uputstva.

7. U okviru zakonskih i podzakonskih akata osigurati da se smanji uticaj sekundarne viktimizacije i dalje ugrožavanje oštećenih novinara i novinarki koji u toku postupka moraju da se suoče sa osobom koja im je pretila i pred njom iznose pojedine lične podatke.
8. Obezbediti kontakt tačke ženskog pola u okviru policije i tužilaštva za prijavu napada i pretnji novinarkama.
9. Predvideti podsticajne mere izmenama i dopunama Zakona o javnom informisanju i medijima i pratećim podzakonskim aktima za medije koji imaju interne dokumente kojima su predviđene mere i procedure za obezbeđivanje sigurnog radnog okruženja za novinare i medijske radnike.
10. Redakcije treba da obezbede jasne protokole kada je u pitanju bezbednost novinara u onlajn okruženju, kako bi se novinari podstakli da prijavljuju slučajeve i kako bi znali koje sve mere treba da preduzmu u cilju obezbeđenja dokaza.
11. Edukacija novinara i novinarki o postojećim mehanizmima za zaštitu bezbednosti i pravima koja imaju u skladu sa zakonom; ohrabriti ih da ih koriste i ostvare svoja prava.
12. Unaprediti pristup specijalizovanoj podršci i zaštiti žrtava onlajn nasilja kroz jačanje kapaciteta pružalaca usluga da odgovore na jedinstvenu prirodu onlajn napada i uznemiravanja.
13. Javni funkcioneri i političari da se uzdrže od ponašanja i govora kojima se podstiče ugrožavanje bezbednosti novinara jer se na taj način podstiče i nasilje u onlajn prostoru, pre svega na društvenim mrežama. Javni zvaničnici moraju javno da osuđuju napade i pretnje novinarima i da stvaraju povoljnije okruženje za rad novinara i medija.
14. Povećati fleksibilno i dugoročno finansiranje civilnog društva i organizacija koje igraju vodeću ulogu u razvoju, dizajniranju i implementaciji efektivnih mera prevencija i reagovanja.

JOURNALISTS' SAFETY IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

Executive Summary

Every year, journalists and media associations record more than a hundred threats and pressures addressed to journalists. A number of those occur in the digital environment.

The increased use of social media platforms and other digital communication channels opened new possibilities of interaction between media and the public, at the same time bringing new forms of pressures and threats, which were building on existing threats in the real environment.

The primary working place for most journalists is within the digital environment, irrelevant if they are coming from traditional or “new” media. Creating and distributing content is inseparable from the digital ecosystem. Precisely due to that, it is important to preserve this space as a place where it is possible to ensure freedom of speech and undisturbed information flow, as the safe space for the journalists' work and media development.

The following report focuses on disclosing, preventing, combatting and responding to various forms of digital harassment.

This report was written in the scope of the joint project implemented by the IJAS and BIRN, “On the front line – protection of the digital safety of journalists in the time of crisis”, with the main aim of strengthening the resilience of journalists in dealing with various forms of online threats.

The report consists of two parts, one is a result of the field research and in-depth interviews, and the other is concerned with the existing legislative framework and institutional practice of journalists' protection.

This report aims to shed light on the reality of the working environment in the newsrooms and various forms of endangering journalists' safety, existing support mechanisms and their range, and recommendations on how to improve them – both in newsrooms and institutions.

As for the methodology, we relied on ten in-depth interviews carried out with journalists, editors and media owners, but also the desk analysis of public documents, laws, available data and conclusions of working groups on journalists' safety and others.

THE CONTEXT

The digital environment is fundamentally changing newsrooms working dynamics, changing the technique for the production of news and content, while journalistic expression is adapting to new media, while the distribution of content to the users is mostly relying on major, global social networks (such as Facebook, Twitter and TikTok).

Higher speed, interactivity and two-way communication created an environment in which the media rely on digital platforms to reach a greater number of users, but on the other hand, this made them more exposed to attacks, insults and threats than before.

The increase of such attacks and pressures on journalists and media is visible from the records of journalists' organisations, yet also from the prosecutors' offices and other institutions' data.

The most common forms of attacks that media and journalists are facing include a set of technical attacks on computer systems, websites, emails, other equipment or digitised documents. However, these also include verbal threats, insults, intimidation, discrediting, hate speech, and abuse of digital identity or private data. Some media outlets were targets of the orchestrated campaigns of so-called "trolls" and deliberate dissemination of disinformation, or their content was intentionally reported to social media admins, which resulted in blocking or removing it.

Attacks in the digital realm are significantly different to those in the real environment, because they usually happen on social media sites and via anonymous accounts. The algorithmic environment is more suitable for the fast-spreading of such attacks and threats, whose intensity and frequency are much higher.

There are numerous consequences of the endangerment of journalists' safety. Such endangerment will influence the journalists who are being threatened, disturb work in newsrooms and media and hinder communication with associates and sources. Endangering safety negatively impacts the free flow of information and the quality of informing the public.

The report of Reporters Without Borders ([RSF, 2023](#)) on the state of media freedom in the world mentions that the situation has aggravated and that **media freedom decreased in almost all regions of the world.**

The international network of media organisations, "[Media Freedom Rapid Response](#)" (2022), is also warning about numerous alarming cases of attacks and pressures on the work of media, especially emphasising the cases of more frequent and prevailing **harassment of journalists via digital platforms** and social media sites (per this report, number of digital attacks is almost equal to the number of those during street protests).

MAPPING MEDIA FREEDOM

TOTAL NUMBER OF
REPORTED “ALARMS”
FOR SERBIA

309

IN THE PERIOD FROM
2014 UNTIL JUNE 2023

OUT OF THAT,

59

REFER TO INTIMIDATION AND
THREATS THAT OCCURRED
IN ONLINE SPACE

These trends should be observed in a wider socio-political context, as under the latest reports of international non-governmental organisations, Serbia is ranked as a “**partly free**” country with a transitional or hybrid regime ([Freedom House, 2023](#)) characterised by the erosion of democratic institutions, the decline of media freedom and freedom of speech, emphasised political and **media polarisation** (Vladislavljevic, Krstic & Pavlovic, 2017) and higher media instrumentalization (Milojevic & Krstic, 2018).

Journalists and media organisations **who criticise the government are often targeted by the current regime and media close to the government.** Journalists who investigate corruption, organised crime, abuse of government and office, as well as connections of politicians with the extremists’ groups, are in particular targeted in the online sphere.

DIGITAL THREATS – THREATS MADE IN ANONYMITY

The digital environment is changing the work dynamics in the newsrooms – the technique of producing news and content is changing, **journalistic expression is adapting to new media**, and distribution of content to users is primarily relying on major, global social networks (Facebook, Instagram, Twitter, TikTok, YouTube and other), while the newsrooms attentively follow the metrics of their website visits and interaction with users. The environment of algorithms and platforms of today’s media has a decisive impact on particular articles reading popularity and their interaction with the readers.

Specifically, increased speed, interactivity and two-sided communication contribute to the environment in which media rely on digital platforms in order to gain more users, but, on the other hand, this made them **more exposed to attacks, insults and threats** than before.

The increased number of such attacks and pressures on journalists and media is evident **in the records kept by journalists’ associations and also the prosecutors’ offices’ records.** The Independent Journalists’ Association of Serbia has kept a database on attacks and forms of pressure on journalists and media,²⁶ taking note of, among others, online threats and pressures but also technical attacks on media’s digital platforms. In 2020, out of in total 189 recorded cases of attacks and pressures, **53 were made online.** A similar figure was recorded in 2021, out of in total of 156 cases, 51 were online, while in 2022, out of in total of 137 documented cases, 52 were online.

²⁶ The IJAS database of attacks and pressures records the following categories of attacks: physical attacks, verbal attacks, attacks on property, threats to assets and various other forms of pressure. The forms of pressures recorded are the various forms of threats without elements of direct threats, disturbing, stalking, interfering with the reporters’ work, avoiding to invite journalists to events of public importance and other forms of discrimination of media and journalists, technical attacks, SLAPP lawsuits and other forms.

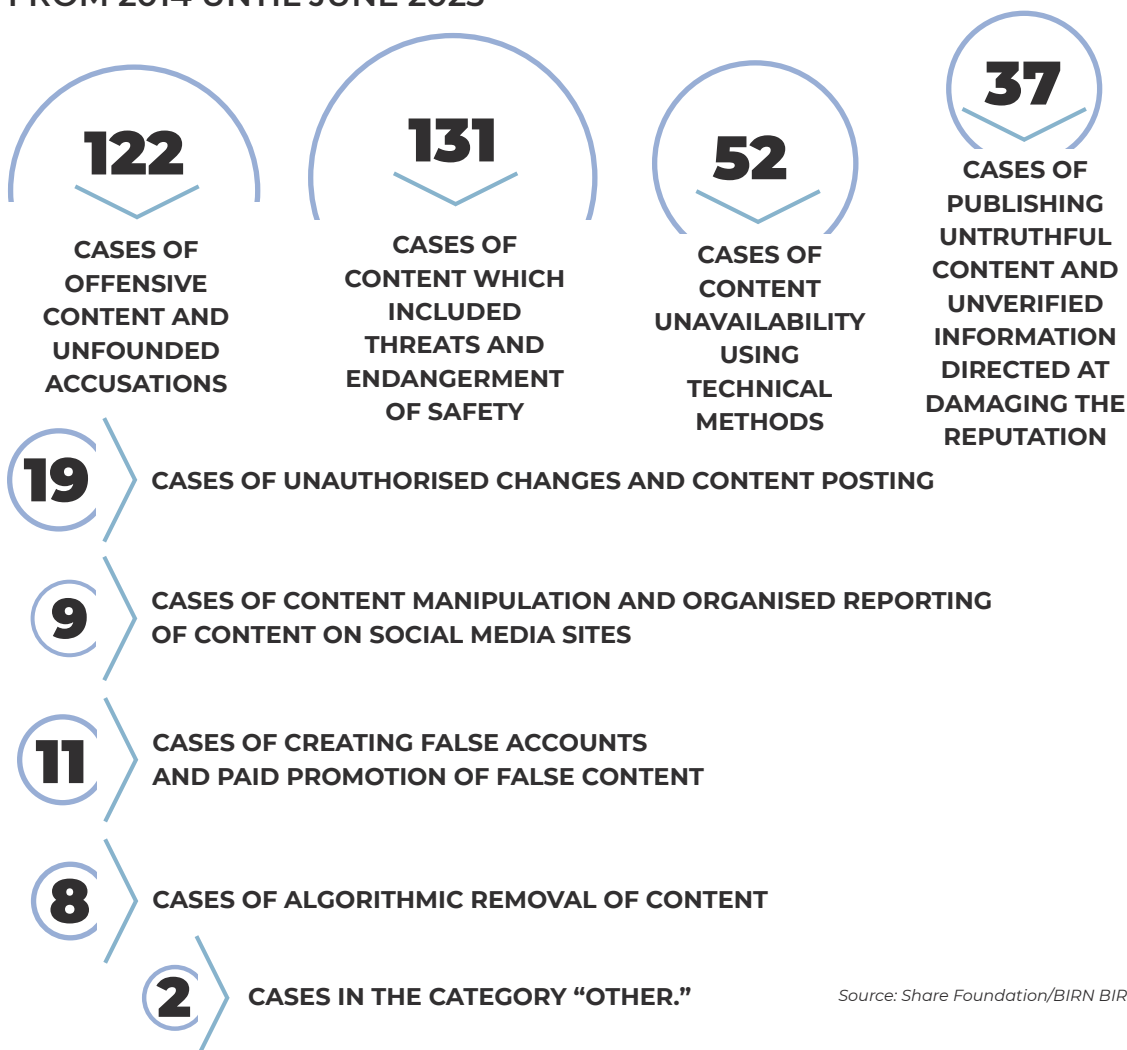
NUMBER OF ONLINE ATTACKS AGAINST JOURNALISTS PER YEAR

Source: Independent Journalists' Association of Serbia

The cases of endangerment of safety in the digital environment include technical attacks such as **website attacks** (hacking or DDoS), attacks on computers, emails and other equipment, and then verbal attacks (**threats, insults, intimidation, discrediting, hate speech**), **abuse of digital identity or private data**. Some media outlets were targets of the orchestrated campaigns of so-called "trolls" and **deliberate dissemination of disinformation**, and their content was intentionally reported to social media admins, which resulted in blocking or removing it.

IN TOTAL, **391** ATTACKS ON JOURNALISTS, INVESTIGATIVE JOURNALISTS AND MEDIA IN THE PERIOD FROM 2014 UNTIL JUNE 2023

Source: Share Foundation/BIRN BIRD

As a rule, the attacks in the digital sphere have **higher intensity and frequency** than physical attacks, threats and pressures “face-to-face”. Social media sites and other platforms are accessible to many people, and that number is growing every year, while the protection mechanisms have not been properly developed yet.

On the other hand, the existing mechanisms available to fight threats and other forms of behaviour punishable under the Criminal Code **are not sufficiently efficient** and do not adequately convey a clear message that such behaviour is impermissible.

KEY FINDINGS

Institutions and protection mechanisms developed so far, newsrooms as well, do not provide an adequate answer and an efficient solution to increasingly widespread problems of journalists’ safety in the online sphere.

Online abuse is typically “normalised” and considered a usual part of the job. Media rarely have specified protocols when it comes to journalists’ safety, threats are treated sporadically, sometimes with the support of journalists’ and media associations.

There is no adequate legislative framework to respond to these types of attacks, threats and pressures. Protection of journalists in the digital sphere is not treated as a special matter, as the response to these types of attacks and pressures is based on practice from traditional media. Established protection mechanisms (Standing Working Group, Government Group for Journalists’ Safety, SOS helplines) are efficient to some extent, yet not to a sufficient degree to prevent new attacks.

A polarised social environment, lack of media freedom and authoritarian system in which some media are labelled as “desirable targets” also contribute to the increased number of attacks, threats and more pressure.

PRACTICE IN NEWSROOMS

Twitter is a social network typically used by “bots” to start organised and synchronised attacks on media and journalists, which was recognised in interviews as one of the most common forms of harassment.

Furthermore, interviewed journalists and editors underline that threats and insults are most often made via comment sections on media websites, platforms for distribution of media content and certain media outlets’ profiles on social media platforms. Journalists’ personal profiles also get targeted by insults and threats. In addition, female journalists also face insults based on their gender.

In the words of journalists, organised attacks reflect the polarisation in society. They are very often related to the narrative and negative campaigns created by public figures and/or office holders in the most-watched TV programmes or tabloids with the largest readership.

Based on the interviews, we singled out two main mechanisms for protection against insults and threats on digital platforms used by journalists and newsrooms in Serbia: self-protection mechanisms against online insults and threats established by the journalists themselves and mechanisms of reporting insults and threats established by a newsroom and media organisation.

For the purpose of self-protection, journalists are using tools provided by social media sites, which offer to hide specific accounts or accounts that have not been verified. Some journalists use social media “scripts” to simultaneously block accounts based on pre-defined criteria or to “mute”, meaning to stop seeing conversations that include specific words or phrases.

Another way for newsrooms to prevent hate speech and restrict insults and threats on their websites is to moderate comments.

However, it is worrying that newsrooms rarely have internal protocols developed or protection mechanisms and responses against attacks (as global media organisations), and that perception of harassment in the online sphere has become somehow “normal” for working in media.

A large number of journalists and editors agree that in the absence of a single and efficient mechanism of protection against harassment, the only well-tested mechanism is to make public the insults and threats that they are facing.

Some interviewed journalists opt for institutional support measures, so they report threats to the Standing Working Group for Journalists’ Safety or Special Prosecutor’s Office for High-Tech Crime. However, their experience is usually not positive when it comes to the prosecution upon complaints for online harassment.

Another form of institutional action is to address social networks directly, for example, company Twitter. However, as respondents from the survey said, this mechanism did not yield any significant results so far.

Journalists and newsrooms are, in particular, discouraged by the fact that “attackers” in the digital realm are well-hidden and that it takes a lot of time and energy to find out who is the person behind the account or profile sending insults and attacks.

They also underline the issue of slow response or complete lack of reaction from competent institutions.

Insults and threats, intimidating messages, death threats and other forms of online harassment have huge consequences on the personal and professional life of journalists in Serbia. Both men and women interviewed said that they have never given up on their topics despite the threats they have been exposed to.

LEGAL LOOPHOLES

Different types of attacks, harassment and other forms of impermissible behaviour towards journalists in Serbia have been regulated by different laws, but the legislative framework itself fails to recognise special provisions relating to threats, harassment and attacks on journalists and media in the online sphere. Criminal offences against journalists committed online, via

social media sites and other platforms fall under the jurisdiction of the Special Prosecutors Office for High-Tech Crime.

The Criminal Code recognises that the safety of persons working on tasks in the area of public information is at greater risk. In this way, journalists are provided with a higher degree of protection if they become victims of some criminal offences.

Namely, for the criminal offence of the endangerment of safety under Article 138 of the Criminal Code, under paragraph 3, journalists are in particular protected as persons carrying out tasks of importance to public information if they became targets of this criminal offence due to the job they perform. In this way, regarding legal protection, a journalist is made equal to high officials such as the President of the Republic, a Member of Parliament, a Prime Minister, government members, a Constitutional Court judge, a judge, a public prosecutor and a deputy public prosecutor, lawyer and police officer.

In addition to the endangerment of safety, special protection is provided for persons carrying out tasks of public importance regarding another two criminal offences – aggravated murder and serious bodily harm for which more serious punishment is intended. In all other cases, journalists do not have special protection, yet are protected as other citizens.

Public prosecutors are obliged within 24 hours of receiving a criminal complaint or a notification of a committed criminal offence against a journalist to establish a case and assign it to the case manager and within 48 hours of taking up the case, to summon the injured party to provide additional information regarding the event.

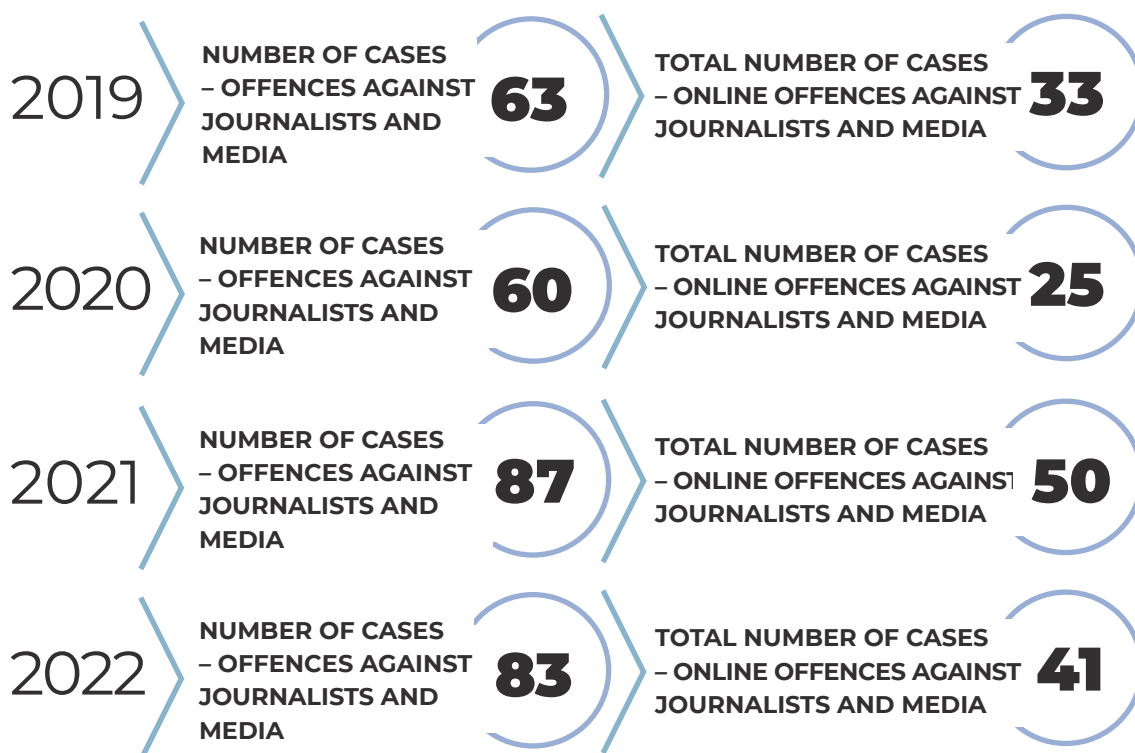
Through practice, some gaps in the existing legal framework were noticed. It has not been appropriately adapted to the digital environment and new forms of harassment as well.

A major problem both journalists and competent institutions are facing is the fact that a large number of threats, harassment and insults made online originate from anonymous profiles, profiles made under a false name or pseudonym, so the perpetrator's identity remains unknown.

The application of existing legislative solutions is also a problem, i.e. their interpretation. Although existing legislative solutions provide sufficient protection, they can be improved, primarily concerning the procedural part.

Namely, one of the biggest problems is the interpretation pertaining to criminal offence of the endangerment of safety. There is no definition of threat in the law, but in practice, it was established that judges and prosecutors interpret threats narrowly — that it is must be direct, serious and realisable to get prosecuted upon. If it was not a direct threat, then it is not considered a threat within the meaning of this criminal offence, so in some particular cases, when journalists felt very endangered and feared for themselves or their families, in the opinion of the competent authorities, there were no elements of criminal offence, because the threat was not made directly, and it was not sufficiently serious or realisable.

DATA FROM THE SPECIAL REGISTER OF CRIMINAL OFFENCES AGAINST JOURNALISTS

Source: Republic Public Prosecutor's Office

By analysing cases from the records, we can see that, **by far, the most common punishment is suspended sentence**. Out of 17 convictions, there were 14 suspended sentences and three effective imprisonments. In one of those cases, the imposed sentence was one year of house arrest without electronic monitoring (with security measures of restraining order and prohibition on communication with the injured party), and in other two cases, one six-month prison sentence (with security measure of seizure of objects) and one prison sentence of one year.

Journalists, but in particular female journalists, are exposed to secondary victimisation during the proceedings because they have to face the same messages, comments and threats again, and also face the person who made those threats against them, which might extend the victimisation, thus journalists, especially female journalists, often give up on reporting such cases.

MAIN CONCLUSIONS

The digital, online sphere is changing the anatomy of attacks, pressures and threats made against men and women journalists. The channels for transmitting those messages differ not only in physical threats and pressures but also in intensity and quantity.

The main forms of threats that media and journalists get exposed on digital platforms are: threats and insults made against newsrooms or individual journalists via comments on media websites and their social media profiles; sending threats and insults directly to journalists to their personal profiles on social media platforms; organised and synchronised attacks of “bots” on Twitter; DDoS attacks to crash media websites; reporting media content on social media sites in an organised manner to make published stories removed from the Internet and negative campaigns created by public figures.

A polarised social environment, lack of media freedom and authoritarian system in which some media are labelled as “desirable targets” also contribute to the increased number of attacks, threats and more pressure.

Online attacks and threats have an impact on the mental health of journalists and their private life; relationships in the newsrooms are changing; commitment to professional standards and relationship to work are challenged. Online abuse is typically “normalised” and considered a usual part of the job.

Both newsrooms and the journalistic occupation as such do not have the adequate response to these types of threats and attacks, and investing in a system of protection is considered to be huge and has a major impact on already depleted resources. There is no culture of dialogue on attacks and threats, including the internal protocols.

Endangerment of journalists’ safety may lead to self-censorship, so they would be giving up on stories and topics of public importance, which, in fact, means that public information is at risk, as well as media independence and freedom of speech.

The legislative framework cannot adequately respond to these types of attacks, threats and pressure. Protection of journalists in the digital sphere is not treated as a special matter, as the response to these types of attacks and pressures is based on practice from traditional media.

Established protection mechanisms are efficient to some extent, yet not to a sufficient degree to prevent new attacks.

RECOMMENDATIONS

1. Enhance cooperation between the states, technology sector, civil society and organisations to tackle online attacks via partnerships efficiently.
2. Urgently undertake investigations of all criminal offences in online space in line with mandatory instruction because only a quick and adequate reaction of the competent authorities can contribute to efficient discovering and punishing of the perpetrators.
3. Align national laws with new EU laws as soon as possible: Digital Services Act (DSA) and Digital Markets Act (DMA), establishing a set of new rules that should, among others, contribute to creating a safer digital space, in which fundamental rights of all digital services users are protected, including journalists themselves.
4. Implement activities provided for under Media Strategy in the spirit they were written, which refer to:
 - Analysis of the regulatory framework for the purpose of defining the potential amendments to the Criminal Code and Criminal Procedure Code;
 - Training in the field of journalists' safety and protection meant for the representatives of the judicial authorities, Republic Public Prosecutor's Office, Ministry of Interior and lawyers, but also journalists and media workers, including gender-sensitive content on the safety of journalists and media workers;
 - Raising awareness on exposure of journalists and media workers to sexual harassment, mental abuse and other forms of abuse, as well as raising awareness on the necessity of establishing a safe environment and undertaking decisive actions against every form of harassment or violence;
 - Teaching journalists and media workers about security risks in online space for the purpose of prevention and improved preparation for protection and prevention of such attacks, in cooperation with existing centres for prevention and protection against security risks in ICT systems (CERT);
 - Enhancing organisational, technical and personnel capacities in public authorities for the purpose of improved detecting and addressing security threats in the online environment, including gender-specific threats;
 - Training of judges, public prosecutors, lawyers, as well as relevant ministries on different forms of endangering information security of journalists and media, also including content on gender-specific risks and threats.
5. Amend the Law on Public Information and Media to overcome the ambiguities, improve the system for responding to incidents and revise the list of established operators of the ICT systems providing services of special importance to include those that are currently excluded;
6. Restore special records concerning attacks on media websites in the Republic Public Prosecutor's Office established under the special instruction of 2015 because it expired in 2020 when the new obligatory instruction was adopted.

7. In the scope of laws and bylaws, ensure decreasing the impact of secondary victimisation and prevent further endangerment of both male and female journalists who are the injured parties and have to face the person who threatened them during the proceedings and share their personal data before them.
8. Ensure that contact points for reporting threats and attacks against female journalists in the prosecutor's office and police are women.
9. Provide for incentive measures by amending the Law on Public Information and Media and accompanying bylaws for the media outlets that have created internal documents providing for measures and procedures to ensure a safe working environment for journalists and media workers.
10. Newsrooms should ensure clear protocols regarding journalists' safety in online environment to motivate journalists to report cases and be aware of the measures they should take to secure evidence.
11. Train men and women journalists on existing mechanisms for the protection of safety and rights they have in accordance with the law, encouraging them to use and exercise their rights.
12. Improve access to specialised support and protection of online abuse victims by increasing service providers' capacities to respond to the unique nature of online attacks and harassment.
13. Public officials and politicians should abstain from behaviour and speech that encourages the endangerment of journalists' safety because this provokes violence online, primarily on social media sites. Public officials must publicly condemn attacks and threats against journalists and create a more favourable environment for media and journalists.
14. Increase flexible and long-standing funding of civil society and organisations with a leading role in developing, designing and implementing effective measures in prevention and response.